

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

До захисту допустити:
Зав. кафедри О.Г. Брежнєва
«__» _____ 2020р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«РОЗВИТОК СЛОВНИКА ДІТЕЙ 4-ГО РОКУ ЖИТТЯ В
ДИДАКТИЧНИХ ІГРАХ»**

Студентки факультету філології та
масових комунікацій
спеціальності 012 Дошкільна освіта
освітнього ступеня «Магістр»
Шакули Світлани Миколаївни

Науковий керівник:
Макаренко Світлана Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти

Рецензент:
Безсонова О. К.,
кандидат педагогічних наук,
Комунальний ДНЗ (Ясла-садок) № 67
«Сонячний» комбінованого типу
Краматорської міської ради

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__» _____ 2020р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Розвиток словника дітей дошкільного віку як педагогічна проблема..	7
1.2. Зміст та завдання розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.....	15
1.3. Аналіз освітнього стандарту, програм розвитку, виховання та навчання дошкільників в контексті досліджуваної проблеми.....	22
1.4. Дидактичні ігри як засіб розвитку словника дітей дошкільного віку....	28
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ЧЕТВЕРТОГО РОКУ ЖИТТЯ.....	40
2.1. Сучасний стан проблеми розвитку словника у дітей четвертого року життя в практиці роботи закладу дошкільної освіти.....	40
2.2. Реалізація методики використання дидактичних ігор у процесі розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.....	54
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	81
Висновки до розділу 2.....	84
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Пріоритетність мовлення в становленні дошкільника як особистості є беззаперечною. Мовлення є однією з найскладніших форм вищих психічних функцій (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін). Дитина дошкільного віку природно активно засвоює мовлення, оскільки це зумовлено її потребами у пізнанні, комунікації, самореалізації. Мовлення сприяє формуванню її інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички.

Аналіз наукових джерел доводить, що проблема мовленнєвого розвитку дітей, яка цікавила впродовж тривалого періоду багатьох психологів, філософів, педагогів, є актуальною і сьогодні. Адже розкриття закономірностей та особливостей розвитку словника дітей дошкільного віку дозволяє ефективно його здійснювати.

Проблема словникової роботи з дітьми на етапі дошкільного дитинства досліджувалась у різних напрямках. Зокрема, збагачення словника дітей раннього віку досліджували Ю. Аркін, Г. Ляміна та ін.; дошкільного віку – А. Богуш, Ю. Ляховська та ін.; особливості становлення і розвитку словника дітей впродовж дошкільного дитинства – А. Іваненко, Н. Луцан, Н. Савельєва та ін. Стрижневим моментом низки досліджень (Н. Лаврент'єва та ін.) виступило дослідження особливостей засвоєння семантики слів, уточнення і розширення значень уже відомих у певному контексті, використання тематичного принципу введення лексики, асоціативного поєднання слів. У працях мовознавців висвітлена проблема урахування особливостей вияву різних видів виразності в мовленні (Г. Коваль, О. Федорова та ін.); психологами досліджено взаємозв'язок значення і смислу слова (Л. Виготський, О. Лурія та ін.); психолінгвісти присвятили свої дослідження усвідомленню дітьми мовної дійсності та організації мовленнєвої діяльності (В. Виноградов, О. Леонт'єв та ін.); педагоги дослідили шляхи збагачення

словника дітей дошкільного віку (А.Богуш, Н. Луцан, О. Трифонова та ін.), формування в дошкільників словникового багатства мови (Н. Гавриш, А. Лаврентьєва та ін.) та лексичну роботу з текстами художніх творів (Н. Гавриш, Н. Кирста та ін.). Дослідники заклали теоретичну основу мовлення, механізм його розвитку, узагальнюють процес мовлення, зміст мовленнєвої діяльності. Одним із завдань педагогіки є врахування доробок суміжних наук та розробка технології розвитку мовлення. В Україні різні напрями розвитку словника дошкільників розробляють А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко, Ю. Руденко та ін.

Серед методів, які є найбільш ефективними у формуванні словника дітей дошкільного віку, особливе місце займають дидактичні ігри. Головна їх особливість у тому, що завдання дітям ставляться в ігровій формі. В дидактичній грі діти оволодівають специфічними способами ігрової діяльності – ігровими діями, ігровими відношеннями, ігровими ролями, які дозволяють самостійно реалізувати свої уявлення про навколишній предметний світ, діяльність та відношення людей.

Дидактичні ігри сприяють глибше пізнати навколишню дійсність – предмети, дії, відношення між людьми і т.д.

Але формуванню лексичної компетентності у дітей молодшого дошкільного віку в процесі застосування дидактичних ігор, на жаль, приділялося недостатньо уваги. Це й зумовило необхідність дослідження даної проблеми.

Таким чином, актуальність, соціальна значимість і недостатнє вивчення формування словника дітей молодшого дошкільного віку обумовило вибір теми дослідження **«Розвиток словника дітей 4-го року життя в дидактичних іграх»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати проблему розвитку словника дітей дошкільного віку; експериментально дослідити особливості розвитку словника у дітей четвертого року життя в практиці роботи закладів дошкільної освіти, розробити систему роботи щодо розвитку словника дітей

четвертого року життя засобами дидактичної гри та перевірити її ефективність.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати розвиток словника дітей дошкільного віку як педагогічну проблему.
2. Обґрунтувати психолого-педагогічні дослідження щодо особливостей розвитку словника молодших дошкільників.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості словника дітей дошкільного віку.
4. Дослідити вплив педагогів на збагачення словника молодших дошкільників.
5. Розробити та експериментально перевірити ефективність системи роботи з дітьми четвертого року життя щодо збагачення словника засобами дидактичної гри.

Об'єкт дослідження: процес розвитку словника дітей четвертого року життя.

Предмет дослідження: мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес розвитку словника дітей четвертого року життя буде більш ефективним за дотриманням наступних умов: визначені теоретичні засади використання дидактичних ігор в процесі розвитку словника дітей четвертого року життя, що є підґрунтям розробленої методики; реалізувати розроблену систему роботи з розвитку словника через використання дидактичних ігор.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури відповідно до проблеми дослідження, порівняльний аналіз наукових досліджень; емпіричні – спостереження, вивчення педагогічного досвіду, бесіда, анкетування, аналіз різних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку, педагогічний експеримент; методи математичної обробки: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Дослідження проводилося в три етапи:

Перший етап (вересень – листопад 2019 р.) – пошуково-теоретичний. В процесі аналізу психолого-педагогічної літератури були визначені методологія і методика дослідження, його понятійний апарат, проблема, об'єкт, предмет, завдання, методи і гіпотеза дослідження.

Другий етап (грудень 2019 р. – липень 2020 р.) – дослідно-експериментальний. На цьому етапі були визначені критерії, показники і рівні розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку: підібрані і проведені діагностичні методики. Теоретично обґрунтовувалася і експериментально перевірялася система роботи з використанням дидактичних ігор у процесі розвитку словника у дітей молодшого дошкільного віку, здійснювалася перевірка гіпотези, проводилася обробка отриманих результатів.

Третій етап (вересень – листопад 2020 р.) – завершально-узагальнюючий: проводилася узагальнююча обробка даних, зіставлення результатів з метою та припущенням, їх аналіз, оформлення результатів дослідження.

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалось протягом 2019-2020 р. р. на базі закладу дошкільної освіти Ясла-садок № 76 «Весняночка» Маріупольської міської ради Донецької області, вул. Лютнева, 26.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що розширено та доповнено зміст понять «лексика», «словниковий запас». Розроблено критерії, показники та рівні сформованості словника дітей четвертого року життя; розроблено та апробовано систему роботи щодо розвитку словника дітей засобами дидактичної гри, удосконалено форми і методи роботи педагога в означеному напрямі.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи –109 ст., основний текст 86 ст.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток словника дітей дошкільного віку як педагогічна проблема

Процес розвитку мовлення дітей та навчання їх рідної мови на різних етапах дошкільного дитинства є предметом дослідження сучасної дошкільної лінгводидактики. Серед основних завдань розвитку мовлення дітей дошкільного віку виокремлюється розвиток і збагачення словника. Розвиток і збагачення словникового запасу є необхідною умовою для розвитку комунікативних умінь дітей, ознакою високого розвитку мовлення дитини.

Усі слова, що вживаються в мові, становлять її лексику. *Лексика* – (від грецьк. *leksikos* – належить до слова) – сукупність слів мови, її словниковий склад; словниковий склад мови, будь-якого її стиля, сфери, а також чиїх-небудь творів, окремого твору [26].

За Л. Булаховським, *лексикою* називається «словниковий склад певної мови загалом, або мови якогось автора чи якогось твору (групи творів). До складу лексики входять як окремі, більш-менш вільно пересувні слова (лексеми), так і щільно пов'язані пари слів і навіть, групи слів, уживані тільки «вкупі» [10].

О. Пономарів визначає лексику як сукупність уживаних у мові слів, з якими пов'язані певні значення, закріплені в суспільному вжитку [41]; Л. Мацько, О. Мацько, О. Сидоренко трактують лексику як окремі шари чи групи слів (побутова лексика, професійна) [33]; М. Плющ вважає, що лексика це словниковий склад мови, сукупність усіх слів, наявних у мові [54].

Одним із розділів мовознавства є *лексикологія*, тобто вивчення словникового складу мови, в якому слово вивчається не лише саме собою, а й у певному зв'язку з іншими словами.

Проблема слова належить до однієї з найбільш дискусійних

лінгвістичних проблем, оскільки саме воно є головною одиницею мови. Слово виступає основним будівельним матеріалом висловлювань, за допомогою яких реалізується спілкування між людьми.

Слово – склад або сукупність складів, які позначають поняття, уявлення або будь-який предмет. Пояснення значення слів відбувається в семантиці, близьких за значенням слів – у синоніміці, походження слів – у етимології. Види слів відповідають дійсності, що сприймається нашими відчуттями: іменники – предметам, прикметники – конкретному буттю, якості предметів; прислівники та сполучники – зв'язкам і відносинам, що існують між предметами; дієслова – процесу, що відбувається між предметами. Речення містить вислів, питання про світ, що спостерігається або переживається [40].

Отже, *слово* – одиниця мови, що служить для найменування понять, предметів, осіб, дій, стану, ознак, зв'язків, явищ, оцінок; мовлення, здатність говорити; розмова, бесіда, щось висловлене; публічний виступ, мовлення; мовлення на будь-яку тему, оповідання, розповідь; право, дозвіл говорити публічно; думка, висновок (часто про досягнення в будь-якій галузі).

У лексикології слово розглядається як мінімальна одиниця лексики. Ю. Степанов виділяє зв'язний звуковий ряд, що утворює слово з зовнішнього боку, по-перше – звукову, фонетичну оболонку слова або фонетичне слово; по-друге – предмет, що називається словом; по-третє, смисл, що викликає слово у свідомості. Усі ці три елементи пов'язані між собою: слово називає або позначає предмет; має смисл; смисл відображає властивості предмету в свідомості людини [51].

Дитина дошкільного віку активно засвоює *мовлення*, оскільки це зумовлюють її потреби дізнатись, розповісти, вплинути на себе й на інших. У дошкільному віці процес оволодіння основами мовлення зазвичай завершується. Мовлення супроводжує всі види діяльності дошкільника, сприяє встановленню і розвитку його соціальних контактів, стає ефективним інструментом мислення. Зміст і форми дитячих висловлювань залежать від форм спілкування, комунікативних завдань дошкільника.

У процесі спілкування мовлення удосконалюється, набуває нових якостей, зумовлює перебудову психічних процесів тощо. Основними напрямками його розвитку є розширення лексичного запасу слів. Чим більше слів засвоює людина, тим легше їй спілкуватись, тим багатша її мова. Обмеженість словника ускладнює спілкування, людині не вистачає слів для висловлення своїх думок. Це позначається на мовній культурі.

Словниковий запас – це набір слів, яким володіє людина у знайомій їй мові. Словниковий запас, як правило, розширюється з віком, і слугує як практичний і фундаментальний інструмент для спілкування та здобування знань.

О. Кононко рекомендує збагачувати не тільки активний словник, а й пасивний, оскільки саме він є важливим показником особистісного становлення вихованця. Збагачення пасивного словника уможливорює розуміння та використання дитиною мовленнєвих засобів, які найточніше виражають почуття та ставлення.

Словник поділяють на активний і пасивний. *Активний словник* охоплює слова, які мовець не тільки розуміє, але і користується ними в активному мовленні. Кількість слів в активному словнику людини визначає багатство і культуру її мови. *Пасивний словник* – це слова, які мовець розуміє, але не завжди вживає. Пасивний словник завжди більший активного.

Л. Іщенко стверджує, що активний словник малюка поступово збільшується: в 3 роки він становить 1000 слів; в 4 роки – 1540; у 4,5 роки – 1870; у 5 років – 2072; у 5,5 років – 2289; у 6 років – 2589, у 7 років – 3500-4000 слів [36].

Активний словник дитини старшого дошкільного віку (6-7 років життя) вже наближається до словника дорослої людини. Дитина вільно користується всіма частинами мови, правильно називає предмети, їх ознаки та властивості.

У сучасній дошкільній лінгводидактиці А. Богуш виокремлює три основні завдання розвитку словника: збагачення кількісного складу лексики новими словами, якісне засвоєння лексики, активізація словника.

Зазначені завдання словникової роботи можна справедливо визначити як триєдину мету розвитку словника дитини, оскільки процеси збагачення-уточнення-активізації словникових одиниць відбуваються постійно. Вони тісно пов'язані один з одним, і тому важко виділити межу, коли закінчується один процес і розпочинається інший.

Проблема словникової роботи в сучасній методиці розвитку мовлення дітей дошкільного віку досліджувалась російськими вченими: А. Бородич, В. Гербовою, Н. Івановою, В. Логіною, Г. Ляміною, Ю. Ляховською, О. Ушаковою та українськими вченими: А. Богуш, А. Іваненко, В. Коник, Н. Кирстою, Н. Луцан, І. Луценко, І. Непомнящою, Н. Савельєвою та ін.

Так, А. Бородич узагальнила чинні доробки практики і розробила струнку систему словникової роботи для кожної вікової групи з описом методів і прийомів лексичної роботи, які можуть слугувати методичними порадами практиці дошкільного виховання [9].

В. Гербова зазначала, що переважна більшість іменників у словнику дітей третього року життя позначає назву предметів побуту та об'єкти живої природи. З-поміж помилок у вживанні дітьми іменників автор виділяє: неадекватну заміну одного іменника іншим; іменники-узагальнення (за формою, кольором); слова, які взагалі нічого не позначають; вживання дієслова замість іменника; називання частини замість предмета. В. Гербова умовно поділяє всі слова, що засвоюють діти на чотири групи: слова, що позначають назву предметів, дій із ними, властивостей, відношень у найближчому оточенні; назву збірних іменників; назву предметів, дій, властивостей, відношень далекого, але зрозумілого дітям оточення; слова – різні частини мови (займенники, числівники, частки). За її даними на третьому році життя спостерігається три рівні засвоєння слів дитиною: перший – дитина розуміє слово, але не використовує його в мовленні; другий – дитина впізнає та називає предмет (якість, дію, властивість, ознаку) тільки у звичних сполученнях і умовах (ножиці потрібні, щоб стригти нігті); третій – розуміє та правильно використовує слово-назву в будь-яких доступних для розуміння

дитини зв'язках і відношеннях [14].

В. Логінова зробила значний вклад у розвиток методики словникової роботи як розділу дошкільної лінгводидактики, вона окреслила струнку систему методів і прийомів словникової роботи щодо реалізації завдань словникової роботи на спеціальних заняттях. За словами В. Логінової, у процесі словникової роботи вихователь виконує такі основні завдання: розширення і збагачення, уточнення, закріплення та активізація словника дітей. Збагачення і уточнення словника здійснюється за рахунок слів і на основі попередніх уявлень: діти називають дії, якості, стани, використовують прийом зіставлення. Розширення словника досягається шляхом оволодіння дітьми багатозначністю слів. У процесі словникової роботи діти зустрічаються з явищами синонімії, вживають слова з протилежним значенням – антоніми, це сприяє, за В. Логіною, розвитку дитячого мислення, просторових, часових уявлень, здатності порівнювати слова [27].

Серед різних форм розширення словника дітей автор називає проведення екскурсії до народознавчого куточку дитячого садка (якщо є) або ознайомлення дітей із історичними словами-назвами, які сьогодні майже (або дуже рідко) не вживаються: *крашанка, миска, писанка, дерев'яна розписана фарбами ложка або чашка чи миска, дерев'яний розписаний посуд, глиняний глечик, горщик, рушники, ковшик, цебер (відро)* та ін. Вихователю треба пояснити значення цих слів, їх спосіб уживання, характерні їх ознаки, з чого і як вони зроблені, як вони пов'язані з побутом українського народу.

В. Логінова зазначає, що значення слова впродовж дошкільного дитинства змінюється разом з розвитком пізнавальних можливостей дитини. Тому формування словника відбувається на основі поглиблення знань про предмет. Корисним у цьому плані, зауважує вчена, може бути проведення занять з показом картинок або розглядання іграшки. Основним методичним прийомом на цих заняттях виступає запитання до дітей. З-поміж прийомів словникової роботи можуть бути називання нового або важкого слова, як активне збагачення словника дітей; називання супроводжується показом

предмета і поясненням слова; або нове слово включається в речення, утворюється сполучення з іншими словами; повторення незнайомого слова, чітка вимова його з поясненням походження (етимологія) і можливостями використання; послідовність порівняння: порівняння предметів загалом, виділення і порівняння частин, деталей, спочатку в плані їх відмінностей, а потім схожостей. Порівняння завершується узагальненням: виділяються відмінні ознаки кожного предмета. Методичним прийомом навчання на таких заняттях є запитання вихователя, мета яких спрямовувати і збуджувати розумову та мовленнєву активність дітей [27].

Г. Ляміна визначила умови ефективної словникової роботи впродовж дошкільного віку [32, с. 24]. Серед них: змістовність життя дітей в дошкільному закладі, наявність відповідного дидактичного матеріалу, озброєння вихователів адекватною методикою словникової роботи, єдність чуттєвого досвіду і словесного його позначення: розвиток уявлень у дітей про предмет і явища довкілля; формування узагальнень і понять у дітей Г. Ляміна вважає, що основні завдання словникової роботи розв'язуються в єдиному педагогічному процесі, проте кожне з них має свою специфіку, а, отже, і свої прийоми і методи. До методів словникової роботи вона відносить: спостереження, показ картин із незнайомим чи малознайомим змістом, переказ, відповіді на запитання, бесіда і т. ін. Така діяльність повинна стимулювати активність мислення дітей, їхню кмітливість, здатність зіставляти, узагальнювати, мислити конкретно чи абстрактно, залежно від обставин. Водночас, на її думку, педагог повинен активно керувати спостереженням, намагатися сполучати чуттєве сприймання з прийомами збагачення словника; пропонувати дітям мовленнєвий зразок, пояснювати нові слова, спонукати дітей використовувати їх у складі речення, крім того, використовувати інші прийоми такі, як нагадування, порада, підказка, жарт тощо [32].

Предметом дослідження І. Непомнящої виступила побутова лексика, збагачення словника дітей різного дошкільного віку шляхом екскурсій-оглядів

побутових предметів (холодильник, електропраска, телефон, пиросос і т. ін.). За даними вченої, систематичне проведення таких занять «збуджує інтерес до довкілля, викликає емоційні переживання, сприяє розвитку зв'язного мовлення, збагачує словник, прищеплює дітям певні навички користування побутовими предметами» [37].

Формування уявлень і збагачення словника дітей старшого дошкільного віку в процесі трудового виховання досліджувала Н. Савельєва. Вчена розробила тематичний словник лексем трьох категорій: слова-предмети (іменник); слова дії (дієслово); слова якості (прикметники). За її дослідженням, уведення нових слів проходить в умовах активної трудової діяльності дітей. У процесі такої роботи, за даними Н. Савельєвої, можна впродовж року ввести в обіг дитячого спілкування до 200 нових слів [46].

Особливе місце при збагаченні словника дітей посідає *народознавча лексика*. Вона пов'язана з творами усної народної творчості, національними традиціями, обрядами, звичаями, символами. За даними Т. Левченко, означена лексика має спільну ознаку, що й об'єднує їх в окрему групу лексем, які мають виражену специфічну етнічну семантику, що певним чином впливає на формування етнічної самосвідомості, національного світогляду, національного менталітету, високої духовності, пов'язаної з історичними коренями свого народу [25].

Визначення етнокультурознавчої лексики дає Т. Левченко. За її словами, – це «гетерогенна за походженням лексика, що є носієм семантики, яка відображає специфічні риси культури певного народу від матеріальних реалій до багатозначних символів і може займати різне місце в семантичному полі слова – від центрального до периферійного» [25].

На думку В. Кононенко, у коло національно орієнтованої лексики входять численні тематичні групи слів, що відбивають умови життя, особливості світобачення й світосприйняття українців, відтворюють загальну картину їхніх поведінкових стереотипів тощо [21].

С. Мишанич визначає фольклор як мистецтво пам'яті [35]. З'ясовуючи

роль фольклору в народній дидактиці, М. Стельмахович зазначав, що «*фольклор* – це не тільки засіб розвитку мовлення, а й активний поширювач знань з історії народу» [49].

За А. Богуш, *фольклор* – це народна творчість, в якій «художнє відображення дійсності відбувається у словесно-музично-хореографічних формах колективної народної творчості, що виражають світогляд людей і нерозривно пов'язані з їхнім життям і побутом» [6]. За жанровою характеристикою, український фольклор різноманітний: він умовно поділяється на прозовий і поетичний. Поетичну групу фольклору складають приказки, примовки, прислів'я, загадки, прикмети, каламбури, вітання, побажання, афоризми, пісні, голосіння, думи тощо.

Не можна не переоцінити значення фольклору для формування словника дітей народознавчою лексикою. У період сенситивного засвоєння мови, коли дитина замінює полегшуючі та звуконаслідувальні слова правильною лексикою рідної мови, починає засвоювати звуки рідної мови. А. Богуш рекомендує пропонувати дітям найкращі зразки народної мудрості – *мали фольклорні жанри*: колисанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки тощо. Адже саме вони «легкі для наслідування, водночас вводять дитину у світ дорослого побутового життя, прилучають до споконвічних національних цінностей, традицій, звичаїв» [6].

Ефективним засобом збагачення словника дітей дошкільного віку народознавчою лексикою є казка. *Казка* – (від слова «казати», «розповідати») – епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру із своєрідною традиційною системою художніх засобів, підпорядкованих героїзації позитивних, сатиричному викриттю негативних образів, часто гротескному зображенню їх взаємодії [6]. Складовими чинниками казок є численні прислів'я, приказки, приповідки, загадки, сновидіння, забобони, повір'я, скоромовки, лічилки, нісенітниця, каламбури, які надають мові барвистості та образності.

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми виявили

різноманітні підходи до трактування базових понять, що складають теоретичну основу нашого дослідження. Аналіз їх суті дозволяє окреслити незначні відмінності в тлумаченні, пов'язані з досліджуваними позиціями авторів. У межах нашого дослідження така аналітична робота над понятійним апаратом дає змогу прослідкувати й описати методику розвитку словника дітей дошкільного віку у дидактичній грі.

Таким чином, проблема збагачення, уточнення та активізації словника дітей дошкільного віку досить повно досліджена, однак, вчені та науковці однотайні у визначенні причин бідності словника дітей. Найголовнішою причиною означеного недоліку словника дітей є недостатня підготовка вихователів до методики лексичної роботи в дошкільному закладі, зокрема використанні дидактичних ігор.

1.2. Зміст та завдання розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку

Мовлення є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває з раннього віку і яке, в свою чергу, допомагає їй пізнати навколишній світ. Після трьох років життя основну роль у розвитку психіки і формуванні поведінки відіграє мовлення. Якщо до двох років дитина вживала 300 слів, то, за умови вмілого педагогічного впливу, до трьох років словник розширюється до 1000 і більше слів. Розширюючи під керівництвом дорослого свій життєвий досвід, дитина вчиться встановлювати елементарні причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами зовнішнього світу, розуміє і сама ставить багато різноманітних питань. Дитина починає вживати поширені речення і майже не вживає «полегшених» слів. На основі життєвого досвіду, вміння уважно розглядати, а також завдяки розвитку пам'яті у неї з'являються складні узагальнення і дитина починає розуміти і вживати такі слова, як «іграшки», «посуд», «одяг» та виражати словами результати своїх спостережень. Але сприймати навколишнє з усією повнотою дитина цього віку зможе лише з допомогою

дорослого, який не тільки називає предмети і явища навколишнього світу, але й пояснює їх. Завдяки мові дорослого, дитина вчиться виділяти із безлічі вражень те, на що треба звернути увагу і осмислити його.

На початку четвертого року життя удосконалюється розуміння мови дорослого і формується власне мовлення дитини. При цьому зв'язок між словом і позначеним ним предметом або дією виникає тільки у випадку спілкування дитини і дорослого у процесі спільної діяльності. Мовлення дорослого привертає увагу дитини до предмета, формує завдання, керує способами вирішення цього завдання. Розвиваючи мовлення дитини, виховуючи потребу у спілкуванні, дорослий готує ґрунт для появи активного мовлення.

Протягом раннього віку мова набуває великого значення для психічного розвитку дитини. Вона є найважливішим засобом передачі дитині суспільного досвіду. Весь розвиток дитини раннього віку проходить не спонтанно, а під впливом прямого чи опосередкованого навчання і будується на фундаменті вже досягнутого за перші два роки життя, і є його прямим продовженням.

Розвиток мовлення у системі дошкільної освіти завжди посідав чільне місце, що знайшло своє відображення у чинних програмах навчання і виховання дітей. Відповідно до змісту програм, мовлення є засобом і способом реалізації освітніх ліній у всіх сферах життєдіяльності дитини четвертого року життя.

Отже, розвиток мовлення - один з найважливіших напрямків педагогічної роботи з дітьми четвертого року життя.

Організуючи роботу з дітьми педагог розв'язує низку завдань, що стосуються розвитку розуміння мови:

- закріплювати розуміння слів, що означають імена людей, назви рослин, тварин, предметів та їх властивості, дії людей і тварин, фізичні стани (холодно, жарко, мокро) розміри предметів, їх колір, прислівників, що позначають доступні просторові, часові та кількісні відношення;

- знаходити предмети та іграшки за словесною вказівкою в ситуації ускладненого вибору (іграшковий автобус і літак, великий м'яч і маленький колобок) та предмети, що позначаються близькими за звучанням словами (чашка і чайник, шапка і шарф);
- учити розуміти найпростіші причинно-наслідкові зв'язки за допомогою нескладних сюжетних картинок (діти у пісочниці, хлопчик грається з машинкою, дівчинка танцює тощо).
- слухати, сприймати та розуміти звернення дорослого до одного і кількох дітей;
- розуміти розповіді, сюжетні тексти, казки, оповідання, вірші, відповідати на запитання за їх змістом.

Для розвитку активного мовлення необхідно розв'язати такі завдання:

- продовжити вчити вимовляти прості слова, наслідувати звукосполучення і слова, що їх часто чує дитина, а також інтонації, які виражають подив, радість, незадоволення, засмучення;
- заохочувати дитину замінювати звуконаслідувальні слова загальноживаними; учити називати і знаходити знайомі предмети (одяг, меблі, посуд, іграшки, тварини) незалежно від розміру, кольору, форми;
- учити впізнавати й називати в іграшці і на картинці людей різної статі відповідно до особливостей одягу й зовнішнього вигляду;
- спонукати дітей переходити від спілкування за допомогою жестів і міміки до спілкування з використанням полегшених слів і звукосполучень;
- учити будувати фразу із двох слів, що виражає дію об'єктів, а потім з трьох-чотирьох, вживати прикметники і займенники;
- дати знання про назви окремих видів транспорту, свійських тварин, трудових дій, властивості предметів;
- учити правильно вживати особові займенники (я, ти, ми, мені), прислівники (там, туди), прийменники (в, на), форми множини, прикметники, наказову форму дієслова, користуватися простими реченнями з двох, а на кінець другого року - з трьох-чотирьох слів;

- збагачувати словник дітей словами-іменниками, займенниками, дієсловами, прислівниками;
- використовувати в мовленні порівняння, епітети, образні вирази;
- вчити узгоджувати прикметники з іменниками, вживати іменники з прийменниками: *в, на, під*, дієсловами в минулому і майбутньому часі;
- готувати до оволодіння інтонацією вигуків, запитання; вчити говорити виразно, не поспішаючи; привчати відповідати на запитання про сприйняте і побачене, говорити фразами із трьох-п'яти слів; розвивати вміння розповідати потішки, невеликі вірші, казки;
- розуміти значення та використовувати виразні невербальні засоби для встановлення контактів (усмішка, приязний погляд, лагідний дотик, прогладжування).

Однією з найефективніших форм розвитку мовлення малюка є щоденне індивідуальне спілкування з ним. Своїми запитаннями і відповідями на репліки малюка педагог повідомляє йому інформацію, яка потребує додаткового роз'яснення. В процесі такого спілкування можна підказати дитині нове слово, допомогти побудувати нескладну мовну конструкцію. Аналогічно організовується спілкування з декількома дітьми чи підгрупою. Головне завдання - говорити з дитиною, щоб вона не лише розуміла, про що їй розповідають, але й могла почути у розповіді педагога окреме нове слово і повторити його, що дасть змогу набути необхідного запасу слів.

У період становлення дитячого колективу педагогу необхідно частіше говорити вголос, з якого приводу він звертається до тієї чи іншої дитини, за кожної слушної нагоди допомагати малюку звернутись із проханням до свого однолітка, мами, іншого дорослого.

Для вирішення завдань мовленнєвого розвитку використовується будь-який зручний для спілкування з дитиною час (на заняттях, прогулянках, під час умивання, одягання, самостійної діяльності, гри, спостереження за трудовими процесами і діями та ін.).

Дітям цього віку треба щодня про щось розповідати. Для кожної людини і дитини в тому числі, дуже важливо, що вона про себе знає, що про себе думає, як до себе ставиться. Ці знання багато в чому залежать від тих, хто оточує малюка. Розповідаючи дитині про те, що він трохи кращий, ніж є насправді, педагог створює для малюка зразок, який він захоче наслідувати і тим самим полегшує становлення його нових якостей і умінь. Психологічно дуже важливо для малюка, що прикладом стає він сам, а не Юра або Коля.

Трирічній дитині слід розповідати про те, як вона виконує побутові дії: миє руки, їсть, роздягається, одягається; як вона грається, будує, малює; як до неї ставляться товариші, а вона до однолітків.

Дитина готова багато разів із задоволенням вислуховувати нехитру історію про те, що сталося, наприклад, у дитячому садку. По-перше - це цікаво і дає можливість пізнати щось нове. По-друге, розвивається здатність слухати.

Для цього можна:

- розповідати дітям про одну і ту ж подію, використовуючи авторські тексти, з певним їх ускладненням; по 2-3 рази читати авторський текст, не відступаючи від авторського викладу; - використовувати серію розповідей з одним і тим же головним персонажем («Пригоди маленького курчати», розповідаючи дітям щодня по одній новій розповіді з цієї серії (розповідь з продовженням)).

Ігри-інсценівки. Для ігор-інсценівок слід використовувати іграшки, за допомогою яких створюються моделі позитивної і негативної поведінки героїв, характерні для дітей третього року життя. Допомагаючи іграшкам своїми порадами, малята починають співвідносити поведінку ігрових героїв зі своєю власною. І якщо педагог у відповідний момент нагадає дитині зміст знайомої йому інсценівки, вона зрозуміє прихований натяк і захоче виправитися.

Розглядання з дітьми картин. Розглядаючи картину, дитина вчиться розуміти сюжет, слухати пояснення педагога, висловлювати свої враження і думки. Знайомлячи дитину з картиною, педагог дає їй можливість розглянути

зображення, назвати персонажів і предмети, що оточують їх (хлопчик, дівчинка, кубики, машина, форми). Потім коротко розповідає про зміст картини. Розповідь дорослого полегшить малятам її розглядання (підвищує якість сприйняття, враження тощо).

Слухання казок, віршів, потішок, оповідань. Зміст цих творів має бути доступним для розуміння дітей. Оповідання, казки вірші потрібно ілюструвати картинками за змістом, показом настільного чи тіньового театру, але в кінці третього року життя можна і потрібно привчати слухати художні твори без наочної ситуації.

Дидактичні ігри і вправи для розвитку слухового сприймання і здатності слухати, розуміння мови, збагачення словника і покращення звуковимови, закріплення знань і мовленнєвих навичок проводяться з однією дитиною чи з двома-трьома дітьми («Впізнай, хто кричить», «Впізнай, хто покликав», «Погодуємо ляльку обідом», «Навчимо ляльку мити посуд» тощо).

Спеціальні заняття з розвитку мовлення займають особливе місце в освітньо-розвивальній роботі з дітьми, бо дають змогу, з одного боку, уточнити і поглибити знання, а з другого вони мають свої специфічні завдання - розвивати і удосконалювати мовлення дітей.

На цих заняттях діти:

- пізнають дивний навколишній світ, з його предметами та явищами, що існують окремо один від одного і в той же час взаємозв'язані;
- визначають, що предмети та явища мають певні ознаки та якості;
- ознайомлюються з творами художньої літератури;
- слухають різні історії про події з життя групи, дітей, про пригоди іграшок і тварин, літературних героїв;
- спостерігають інсценівки (за допомогою іграшок створюються певні ситуації, розрізняють позитивну і негативну поведінку героїв);
- вчаться розглядати сюжетні та предметні картини;
- беруть участь у дидактичних, хороводних, рухливих іграх з текстами.

Вихователь самостійно вирішує, коли та з яким складом дітей (з підгрупами чи окремими дітьми) буде займатися, які програмні завдання розв'язуватиме. Структура заняття покаже, як зручніше розташувати дітей. Слід пробувати і використовувати найрізноманітніші варіанти: діти вільно пересуваються кімнатою і виконують завдання, сидять або стоять біля педагога, сидять за столами, на килимі, стільцях, довкола вихователя.

Організуючи заняття з мовленнєвого розвитку педагогу необхідно враховувати різні темпи розвитку розуміння мови і активного мовлення у дітей групи. Для забезпечення диференційованого підходу до навчання на мовленнєвих заняттях дітей умовно розподіляють на дві підгрупи: молодшу і старшу (насамперед до уваги береться рівень мовленнєвого розвитку, а не вік). Для дітей старшої підгрупи передбачаються ускладнення, які здебільшого стосуються розвитку активного мовлення.

З дітьми четвертого року життя проводяться різноманітні мовленнєві заняття.

Усі без винятку заняття - це фрагменти різних видів діяльності, де домінують гра і спілкування. У програмах ці фрагменти названі грою, грою-забавою, вправами, грою-заняттям, заняттям, бо дитина зайнята діяльністю, під час якої відбувається спілкування.

За способом організації мовленнєві заняття поділяються на індивідуальні (1-3 дитини), індивідуально-групові (4-6 дітей), групові (до 10-12 дітей).

Найпоширеніші типи мовленнєвих занять (за змістом програмного матеріалу): комплексні та тематичні. Протягом місяця їх можна розподілити: I, II, III тиждень - комплексні заняття, IV тиждень - тематичне заняття.

Комплексне заняття у своїй структурі поєднує не менше трьох мовленнєвих завдань. Завдання з розвитку комунікативної активності (діалогічне і зв'язне мовлення) реалізуються на кожному з них; завдання словникової роботи, звукової культури мови та граматичної будови мови у складі комплексного заняття плануються двічі на місяць. З якої частини

розпочинати заняття визначає сам вихователь залежно від складності завдань та віку дітей. Орієнтовна структура комплексного заняття: I тиждень - комунікативна активність + звукова культура мови + граматики; II тиждень - комунікативна активність + граматики + словник; III тиждень - комунікативна активність + словник + звукова культура мови.

1.3. Аналіз освітнього стандарту, програм розвитку, виховання та навчання дошкільників в контексті досліджуваної роботи

Базовий компонент дошкільної освіти - це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 3-4 років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її наступними віковими періодами.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує педагогів на цілісний підхід до особистості, тобто центральною фігурою освітнього процесу є дитина – мовленнєва особистість.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти щодо мовленнєвого розвитку дітей презентовано освітньою лінією «Мовлення дитини». Однією із ключових компетентностей даної освітньої лінії є лексична компетенція, яка передбачає вміння дитини оперувати узагальненими словами різного порядку, стійкими загальноживаними словосполученнями; мовлення дітей набуває образності; за кількісною та якісною характеристикою словник дитини сягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння [2].

У Базовому компоненті визначено результати освітньої роботи щодо розвитку словника дітей дошкільного віку, а саме: дитина повинна мати збалансований словниковий запас із різних освітніх ліній: «Особистість

дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина у світі культури», «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі»; добирати найбільш точні слова відповідно до ситуації мовлення; називати ознаки, якості, властивості предметів, явища, події; вживати слова різної складності, синоніми, антоніми, епітети, метафори, багатозначні слова; фразеологічні звороти; знає прислів'я, приказки, утішки, загадки, скоромовки; володіти формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прохання, вибачення, подяка, комплімент), формами звертання до дорослих і дітей [2]. Зауважимо, що дотично нашого дослідження, мовленнєві завдання висвітлено і в таких освітніх лініях, як «Дитина в соціумі», «Дитина у світі культури».

Надалі нами було проаналізовано чинні програми навчання і виховання дітей дошкільного віку. Заклади дошкільної освіти послуговуються переважно програмами «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля» тощо.

Нам імпонує програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина», яка спрямована на гуманізацію виховного процесу; узгодження колективних, групових та індивідуальних форм і методів роботи [16]. У даній програмі переважає орієнтація на індивідуальну роботу з дітьми в усіх вікових групах. При цьому враховуються висновки психологічної науки про роль різних видів діяльності та їх використання в роботі з дітьми різного віку, простежується зв'язок з традиціями народної педагогіки, фольклором, видами національного та світового мистецтва. Враховує вона і принципи інтеграції, системності, комплексності.

Автори програми «Дитина» зазначають, що вирішальне значення для повноцінного розвитку дитини має своєчасне оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів. Мовлення тісно пов'язане з пізнавальним розвитком дитини, прилученням її до основ морально-етичної, емоційно-ціннісної та художньої культури. Основним засобом розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку є спілкування в різних його

формах та системах (з дорослими, іншими дітьми) [16].

У програмі «Дитина» мовленнєвий розвиток дітей молодшої групи представлений розділом «Мова рідна, слово рідне», який конкретизується в рубриках: «У світі звуків», «Слово до слова – зложиться мова», «У країні граматики», «Ми розповідаємо», «Ми розмовляємо». Кожну рубрику суттєво доопрацьовано і конкретизовано. Запропонована для кожної вікової групи тематика спілкування допомагає малюкам пізнавати навколишній світ, орієнтуватись у ньому, сприяє формуванню відповідного ставлення до різних явищ.

Незаперечним джерелом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку виступає художня література, що позитивно впливає на розвиток словника дітей дошкільного віку, орієнтуючись здебільшого на народознавчий аспект та завдання з розвитку мовлення; збагачує когнітивну, емоційну сфери, сприяє моральному вихованню підростаючого покоління. Зміст роботи з художньо - мовленнєвої діяльності представлено в окремому розділі «Художня література», який охоплює ознайомлення дітей з усною народною творчістю та авторськими художніми творами, виконавчу, творчо-імпрровізаційну (ігри-драматизації, словесну творчість), театралізовану діяльність за їх змістом та ознайомлення дітей з книгою [16].

У свою чергу, в програмі «Дитина в дошкільні роки» досить чітко висвітлено завдання з розвитку всіх сторін мовлення дітей молодшого дошкільного віку. Особлива увага звертається на багатство словника. Збагачувати словник дітей новими словами відповідно до тем «Дитячий садок», «Ігри», «Іграшки», «Сім'я», «Побутові предмети» «Одяг», «Взуття», «Меблі», «Тварини», «Птахи», «Рослини», «Овочі та фрукти», «Продукти харчування», «Транспорт», «Пори року» «Явища природи», «Свята». Вводити в активний словник дитини нові узагальнюючі поняття (птахи, рослини, їжа, овочі, фрукти, транспорт, свята, сім'я, меблі).

Продовжувати збагачувати словник дітей іменниками: словами, які означають близьке оточення дитини, віддалене (дикі тварини), далеке (гори,

море, ліс, озеро, місто (село), метро тощо; словами, що позначають абстрактні поняття; словами, що характеризують поведінку дитини, як-то: вереда, пустун, боягуз, забіяка, недбайло.

Вчити правильно користуватися словами, що позначають частини тіла людей і тварин: руки, ноги - лапи, обличчя - морда, волосся - шерсть, нігті - кігті, шкіра - шкура.

Збагачувати словник дітей присвійними прикметниками, які означають фізичні якості людини та інших істот, психічні властивості, особливості характеру, відносними та відносно-якісними прикметниками, прикметниками вищого ступеня порівняння, найвищого ступеня з префіксом «най».

Збагачувати словник дітей дієсловами, вчити розрізняти значення дієслів з префіксами «за-», «при-»; правильно вживати дієслова в словосполученнях.

Поповнювати словник дієприкметниками, дієприслівниками, прислівниками.

Продовжувати розширювати словник дітей синонімами (словами, близькими за значенням), антонімами (словами з протилежним значенням).

Збагачувати словник дітей образними поетично-художніми виразами, порівняннями, фразеологізмами, приказками, прислів'ями, звуконаслідувальними словами, вигуками.

Засвоїти форми звертання до дітей: називати дитину на ім'я, лагідно, розмовляти спокійно, лагідним і привітним тоном, не втручатися в розмову інших дітей.

Також було проаналізовано програму розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», яка охоплює навчання і виховання дітей від третього до шостого року життя. Вона орієнтує на роботу з дітьми за такими тематичними підрозділами: побут, ігри, охорона здоров'я і фізичне виховання дітей, рідний край, розвиток мовлення, формування початкових математичних уявлень, естетичне виховання і художня творчість дітей, виховання основ культури поведінки і взаємин, праця. Особливо багата програма на історико-

етнографічний матеріал, оскільки укладачі розглядали її як регіональну.

Мета даної програми – розширити змістовий компонент освітньої роботи з дітьми, розкриваючи етнічні, історичні та соціокультурні особливості Західного регіону.

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» побудована на принципах науковості, інтеграції, системності, комплексності, гуманізації змісту навчання та виховання. визначає завдання і зміст розвитку дитини. Розгляд кожного вікового періоду розпочинається розділом «Психологічна характеристика дитини», в якому подані вікові характеристики розвитку. Це дає змогу вихователю орієнтуватись на психологічні особливості розвитку дитини.

Завдання щодо розвитку словника дітей дошкільного віку представлені у розділі «Мовленнєвий розвиток». У даному розділі, а саме у напрямку «Словникова робота» уточнено й конкретизовано завдання зі збагачення та активізації лексичного запасу дітей.

Художньо-естетична лінія розвитку, яка також перебуває у нерозривному зв'язку з розвитком словника дітей, представлена такими видами роботи: читання і розповідання художніх творів, інсценування та драматизація за змістом творів художньої літератури, музика, образотворча діяльність. До переліку художніх творів уведені твори відомих українських письменників та поетів (І.Франко, М.Хоросницька, І.Калинець, М.Людкевич, П.Радковець, І.Радковець, Марійка Підгірянка, Олена Пчілка та ін.) [3].

У програмі виділено підрозділ «Народознавство», де освітніми завданнями виступають: ознайомлення дітей з малими формами українського фольклору, народними звичаями і традиціями, пов'язаними із святкуванням свят (Святого Миколая, Різдва, Великодня, Стрітення), ознайомлення з виготовленням української народної іграшки, українським національним одягом, побутом тощо. У процесі такої роботи, у дитини збагачується словниковий запас народознавчими термінами, які потім вона використовує у процесі життєдіяльності.

Отже, програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» зорієнтована на запити практиків і містить освітні завдання, які спрямовані на збагачення словника дітей дошкільного віку народознавчою лексикою. Даний матеріал розкритий досить широко і дозволяє педагогам вибрати найбільш оптимальні форми роботи з дитиною, враховуючи її вікові можливості.

У освітній програмі «Я у Світі» для дітей молодшого дошкільного віку проблема щодо мовленнєвого розвитку дошкільника представлена у розділі «Мовлення дитини», який ґрунтується на комплексному вирішенні завдань формування звукової культури, лексичного запасу, граматичного ладу мовлення дітей, комунікативних умінь через розвиток у них зв'язного мовлення (діалогічного і монологічного).

Основними характерними ознаками щодо розвитку словника у дітей цього віку автори програми визначають наступні положення. Педагог стимулює дитину використовувати в мовленні всі частини мови, бере до уваги, що дитина переважно вживає іменники та дієслова, складні для вимови слова часто замінює дитячими (полегшеними); її пасивний словник значно переважає над активним; вона здатна вдаватися до словотворення. У мовленні дитини з'являються складні слова: іменники та прикметники. Когнітивний досвід дитини забезпечує правильне вживання теперішнього і минулого часу, наказової форми дієслова, ступенів порівняння прикметників, використання займенників (перевагу надає вказівним займенникам «ось», «тут». «цей», однак дитина часто неточно вживає абстрактні, узагальнювальні, збірні, часові та просторові поняття. Словник становить 1800-2500 слів.

Серед завдань мовленнєвого розвитку у програмі виділяються: розвивати здатність розрізняти значення слів, що відрізняються окремими звуками; збагачувати словник різними частинами мови; розвивати вміння вживати кличну форму іменника, дієслівні та прикметникові форми.

Таким чином, аналіз чинних програм розвитку, виховання та навчання дошкільників дозволив дійти висновку, що в кожній із програм розвиток

словника дітей вважається як однією із важливих складових загального мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку.

1.4. Дидактичні ігри як засіб розвитку словника дітей дошкільного віку

Як відомо, провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра. Дидактичні ігри – надзвичайно поширений засіб словникової роботи. Всі дидактичні ігри сприяють розв'язанню одного з головних завдань розумового виховання – розвитку мовлення дітей. Під час гри поповнюється й активізується словник, формується правильна вимова, розвивається зв'язне мовлення, виробляється вміння правильно висловлювати свої думки.

В дошкільній педагогіці всі дидактичні ігри поділяють на три основних види: ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом), настільнодруковані та словесні ігри. В іграх з предметами використовуються іграшки і реальні предмети. Граючись з ними, діти вчаться порівнювати, встановлювати подібність і відмінність предметів. Цінність цих ігор полягає в тому, що за їх допомогою діти знайомляться з властивостями предметів та їх ознаками: кольором, величиною, формою, якістю.

У процесі ігор розв'язуються завдання на порівняння, класифікацію, встановлення послідовності дій. Ігри з природним матеріалом (насіння рослин, листя, різноманітні квіти, камінчики, черепашки) закріплюють знання дітей про навколишнє середовище, формують розумові процеси (аналіз, синтез, класифікацію) і виховують любов до природи, дбайливе до неї ставлення [3]. У свою чергу, настільно-друковані ігри (парні картинки, лото, доміно) містять різні розвивальні завдання. Вони також закріплюють у дітей знання про кількісну та порядкову лічбу, про просторове розташування картинок на столі (праворуч, ліворуч, вгорі, внизу, збоку, попереду), вміння розповісти зв'язно про ті зміни, які відбулися з картинками, про їхній зміст.

Важливе значення для розвитку мовлення дошкільників мають словесні дидактичні ігри. Є.С. Слепович відзначає, що для поповнення та активізації словникового запасу ефективними можуть бути словесні ігри, які є різновидом дидактичних ігор, спрямованих на розвиток мовлення і збагачення словника дитини. Ці ігри розвивають увагу, кмітливість, швидкість реакції, зв'язне мовлення. [3].

Рекомендується проводити словесні ігри та виконувати вправи не тільки на заняттях, а й на прогулянці, під час рухливих ігор. А оскільки гра є провідною діяльністю дошкільника, в розвитку словника дитини слід використовувати різні ігри та ігрові вправи. Зокрема дидактичні ігри закріплюють і активізують словниковий запас дитини, сприяють формуванню її мовленнєвих умінь і навичок (побудувати речення, описати чи пригадати вірш, відгадати загадку тощо). Рухливі ігри з текстом, ігри-драматизації сприяють формуванню правильного темпу, мовленнєвого дихання, дикції, виразності дитячого мовлення. Завдання вихователя – допомогти, за потреби створити умови для гри, навчити та пояснити дітям правила незнайомої гри, сприяти встановленню мовленнєвих контактів з однолітками.

Дидактичні ігри - широко поширений метод словникової роботи. Гра є одним із засобів розумового виховання. У ній дитина відображає навколишню дійсність, виявляє свої знання, ділиться ними з товаришами. Окремі види ігор по-різному впливають на розвиток дітей. Особливо важливе місце в розумовому вихованні займають дидактичні ігри, обов'язковими елементом яких є пізнавальне зміст і розумова задача. Багаторазово беручи участь в грі, дитина міцно засвоює знання, якими він оперує. Вирішуючи розумову задачу в грі, дитина вправляється в довільному запам'ятовуванні і відтворенні, в класифікації предметів або явищ за спільними ознаками, у виділенні властивостей і якостей предметів, у визначенні їх за окремими ознаками. У дидактичних іграх перед дітьми ставляться ті чи інші завдання, вирішення яких вимагає зосередженості, уваги, розумового зусилля, вміння осмислити правила, послідовність дій, подолати труднощі. Вони сприяють розвитку у

дітей відчуттів і сприймань, формування уявлень, засвоєння знань. Ці ігри дають можливість навчати дітей різноманітним економним та раціональним способам вирішення тих чи інших розумових і практичних завдань. У цьому їх роль, що розвиває.

А. В. Запорожець, оцінюючи роль дидактичної гри, пише, що необхідно домагатися того, щоб дидактична гра була не тільки формою засвоєння окремих знань і вмінь, але і сприяла б загальному розвитку дитини, служила формування її здібностей.

Кожна дидактична гра має свій програмовий зміст, куди входить і певна група слів, яку повинні засвоїти діти.

У дошкільній педагогіці все дидактичні ігри можна розділити на три основні види: ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом), настільно-друковані та словесні ігри.

Ігри з предметами. В іграх з предметами використовуються іграшки і реальні предмети. Граючи з ними, діти вчаться порівнювати, встановлювати подібність і відмінність предметів. Цінність цих ігор у тому, що з їх допомогою діти знайомляться з властивостями предметів і їх ознаками: кольором, величиною, формою, якістю. В іграх вирішуються завдання на порівняння, класифікацію, встановлення послідовності у вирішенні завдань. У міру оволодіння дітьми новими знаннями завдання в іграх ускладнюються: діти вправляються у визначенні предмета з якого-небудь однієї якості, об'єднують предмети за цією ознакою (кольором, формою, якістю, призначенням та ін), що дуже важливо для розвитку абстрактного, логічного мислення.

Граючи, діти набувають вміння складати ціле з частин, нанизувати предмети (кульки, намисто), викладати узори з різноманітних форм.

В іграх з ляльками у дітей формуються культурно-гігієнічні навички і моральні якості. У дидактичних іграх широко використовуються різноманітні іграшки. У них яскраво виражені колір, форма, призначення, величина, матеріал, з якого вони зроблені.

В іграх удосконалюються знання про матеріал, з якого робляться іграшки, про предмети, необхідним людям у різних видах їх діяльності, яку діти відображають у своїх іграх.

Ігри з природним матеріалом (насіння рослин, листя, різноманітні квіти, камінчики, черепашки) вихователь застосовує при проведенні таких дидактичних ігор, як «Чиї це дітки?», «Від якого дерева лист?», «Хто швидше викладе узор з різних листочків?». Вихователь організовує їх під час прогулянки, безпосередньо стикаючись з природою: деревами, кущами, квітами, насінням, листям. У таких іграх закріплюються знання дітей про оточуюче їх природному середовищі, формуються розумові процеси (аналіз, синтез, класифікація) і виховується любов до природи, дбайливе до неї ставлення.

Настільно-друковані ігри - цікаве заняття для дітей. Вони різні за видами: парні картинки, лото, доміно. Різні і розвиваючі завдання, які вирішуються при їх використанні.

Підбір картинок по парам. Найпростіше завдання у такій грі - перебування серед різних картинок двох абсолютно однакових: дві шапочки, однакові і за кольором, фасоном, або дві ляльки, зовні нічим не відрізняються. Підбір картинок за спільною ознакою (класифікація). Тут потрібно використовувати узагальнення, встановлення зв'язку між предметами. Наприклад, у грі «Що росте в саду (в лісі, на городі)?»

Запам'ятовування складу, кількості та розташування картинок. Ігри проводяться так само, як і з предметами. Наприклад, у грі «Відгадай, яку картинку сховали» діти повинні запам'ятати зміст картинок, а потім визначити, яку з них перевернули вниз малюнком. Ця гра спрямована на розвиток пам'яті, запам'ятовування і пригадування.

Ігровими дидактичними завданнями цього виду ігор є також закріплення у дітей знань про кількісний та порядковому рахунку, про просторове розташування картинок на столі (праворуч, ліворуч, вгорі, внизу, збоку,

попереду та ін), вміння розповісти зв'язно про ті зміни, які відбулися з картинками, про їх зміст.

Складання розрізних картинок і кубиків. Завдання цього виду ігор - вчити дітей логічного мислення, розвивати в них уміння з окремих частин складати цілий предмет.

Опис, розповідь про зображене з показом дій, рухів. У таких іграх вихователь ставить навчальну задачу: розвивати не тільки мову дітей, а й уяву, творчість. Часто дитина, для того щоб діти відгадали, що намальовано на картинці, вдається до імітації рухів, до наслідування його голосу. Наприклад, у грі «Відгадай, хто це?» формуються такі цінні якості особистості дитини, як здатність до перевтілення, до творчого пошуку у створенні необхідного образу.

Словесні ігри. Словесні ігри побудовані на словах і діях, що грають. У таких іграх діти вчаться, спираючись на наявні уявлення про предмети, поглиблювати знання про них, тому що в цих іграх потрібно використовувати набуті раніше знання в нових зв'язках, в нових обставинах. Діти самостійно вирішують різноманітні розумові завдання; описують предмети, виділяючи характерні їх ознаки; відгадують за описом; знаходять ознаки подібності та відмінності; групують предмети за різними властивостями, ознаками; знаходять алогізми в судженнях і ін.

За допомогою словесних ігор у дітей виховують бажання займатися розумовою працею. У грі сам процес мислення протікає активніше, труднощі розумової роботи дитина долає легко, не помічаючи, що його вчать.

Є. С. Слепович відзначає, що для поповнення та активізації словникового запасу ефективними можуть бути словесні ігри, які є різновидом дидактичних ігор, спрямованих на розвиток мовлення дитини.

Ігри розвивають увагу, кмітливість, швидкість реакції, зв'язне мовлення. У будь-якій такій грі відбувається вирішення певної розумової задачі, тобто одночасно відбувається корекція як мовної, так і пізнавальної діяльності. Для вирішення цих завдань рекомендуються різні описи предметів, їх зображень,

описи по пам'яті. Хороші результати дають завдання на придумування і відгадування загадок.

Працюючи над словом, Є. С. Слепович зазначав, треба враховувати, що будь-яка мовна дія, висловлювання являє собою процес постановки та вирішення своєрідної розумової задачі: «Мова не є просто вербалізація, підшукування і підклеювання словесних ярликів до розумових сутностей: це творча інтелектуальна діяльність, що включається в загальну систему психічної та іншої діяльності. Це рішення пізнавальної задачі, це дія в проблемній ситуації, що може здійснюватися з опорою на язик». [8, с.22]

Ігрова задача словесних вправ полягає у швидкому підборі точного слова - відповіді ведучого. Ці вправи та ігри проводяться у старших групах. Вправи повинні бути короткочасними.

На перших заняттях вправи проводяться в повільному темпі, тому що педагогу доводиться часто виправляти відповіді дітей, підказувати потрібне слово, пояснювати. Надалі вправа може стати грою, в якій учасники отримують фішки за вдалу відповідь, або вибувають з гри. У такій грі можна використовувати м'яч, який ведучий кидає на свій розсуд будь-якому учаснику гри.

Широко використовується вправа «Підбери визначення»: діти підбирають до слова визначення, наприклад, яблуко яке? - Стигле, соковите, рум'яне. У таких вправах дитина відповідає одним або кількома відповідними словами. Він повинен бути уважним до відповідей товарищів, щоб не повторюватися.

Перш ніж почати гру, необхідно викликати у дітей інтерес до неї, бажання грати. Це досягається різними прийомами: використанням загадок, счіталочек, сюрпризів, інтриги питання, змови на гру, нагадування про гру, в яку діти охоче грали раніше. Вихователь повинен так направляти гру, щоб непомітно для себе не збиватися на іншу форму навчання - на заняття.

Секрет успішної організації гри полягає в тому, що вихователь, навчаючи дітей, зберігає разом з тим гру як діяльність, яка радує дітей,

зближує їх, зміцнює їхню дружбу. Діти поступово починають розуміти, що їх поведінка в грі може бути іншою, ніж на занятті.

Вихователь з самого початку і до кінця гри активно втручається в її хід: відзначає вдалі рішення, знахідки дітей, підтримує жарт, підбадьорює соромливих, вселяє в них впевненість у своїх силах.

У деяких іграх за неправильне рішення завдання гравець повинен внести фант, тобто будь-яку річ, яка в кінці гри відіграється. Розігрування фантів - цікава гра, в якій діти отримують найрізноманітніші завдання: імітувати звуки тварин, перевтілюватися, виконувати смішні дії, що вимагають вигадки. Гра не терпить примусу, нудьги.

У словесних іграх дуже важливо правильне пояснення гри, воно зазвичай включає 2-3 приклади виконання завдання. Ігрове завдання пропонується відразу всім дітям групи, потім витримується пауза для обдумування відповіді. Викликається одна дитина або декілька дітей по черзі. До оцінки відповіді поступово починають залучати всю групу дітей. Саме такий підхід до розвитку словника найбільш продуктивний при корекційної роботи з дітьми. Проте корекція мовленнєвої діяльності, особливо словника, повинна здійснюватися у тісному зв'язку з корекцією пізнавальної діяльності. Рекомендується проводити словесні ігри та вправи не тільки на заняттях, але і на прогулянці, під час рухливих ігор.

Словесна гра заключає в собі великі можливості для розвитку розумової діяльності дітей, зокрема, для розвитку словника, так як вихователь може сам варіювати умови цих ігор в залежності від освітнього завдання.

Існує ряд спеціальних методичних вправ, мета яких - розширення лексики і мовних навичок дітей. Їх корисно проводити з дітьми старшого дошкільного віку за умови ведення їх жваво, невимушено, з урахуванням вікових інтересів і можливостей. Ось деякі з видів таких вправ. [37]

Підбір епітетів до предмета. Називається предмет, припустимо собака. Які бувають собаки? Відповідь дітей: великі, маленькі, пухнасті, розумні,

кусючі, злі, добрі, старі, молоді, веселі, мисливські. Додавання виховательки: пастухи, пожежники.

- Пізнавання по епітетіям предмета. Вихователька пропонує дітям відгадати, що це: зелена, - що росло біля будинку кучерява, струнка, білоствольная, запашна. Діти відгадують - береза. У складанні таких загадок повинні брати участь і самі діти. Подібні справи вимагають правильного керівництва. Вони не повинні виливатися у формальне нанизання слів. Слова повинні зв'язуватися зі знайомими дітям уявленнями.
- Підбір до предмету дій (дієслів). Вітер що робить? Виє, пил піднімає, листя зриває, вітрило надуває, млинові колеса крутить, освіжає, хмари ганяє. Кінь що робить? Собака? Курка? і т. п.
- Підбір до дій предмета. На небі сяє, землю зігріває, темряву розганяє, висвітлює. Що це?-Сонце.
- Підбір до дії об'єктів. Хто і що плаває? Хто і що гріє? Хто і що літає? і т.п. Висловлювання дітей: «Літає аероплан, птах, метелик, льотчик на аероплані, жук, муха, бджола, бабка, пушинка від вітру, повітряна куля, листочки жовті летять з дерева.
- Підбір обставин Вчитися можна як? - Добре, ліниво, старанно, з успіхом, довго, багато і т.п.
- Нюанси змісту слова будиночок, будинок, дім: крихітний, маленький, невеликий; великий, величезний, Дітям пропонують скласти з цими словами фрази. Висловлювання дітей: «Я знайшла крихітний грибок, я ледь його помітила. Цей будинок не великий, але й не маленький.
- Вставляння дітьми пропущених слів. Вихователька читає пропозиції, діти-вставляють підмет, присудок, пояснювальні слова і т. д. Наприклад: «На порозі сиділа і жалібно нявчала ... (Хто?). Кішка сиділа перед чашкою з молоком і жадібно ... (Що робила?). Кішка зловила в саду ... (Кого?). Шубка у кішки ... (Яка?), Кігті ... (Які?). Кішка лежала з кошенятами ... (Де?). Кошенята грали м'ячиком ... (Як?). Або: Двірник взяв мітлу; він буде Прийшов листоноша: він приніс ... Треба розпиляти дрова; де наша ...? Я хочу

забити цвях; принеси мені ...». Потім пропозиції становлять самі діти, а закінчує вихователька. Ми зараз будемо ліпити, треба принести ... Я чергова; мені треба витерти пил; де наша ...? Лісоруби поїхали в ліс і взяли із собою ...». Пропонуючи дітям такі завдання, треба добре обміркувати їх зміст; він повинен бути не дуже простим і не дуже складним. Якщо добре продумати зміст кожної фрази, висувати предмети і явища, дітям добре відомі і цікаві, в таких заняттях можуть брати участь і маленькі діти.

- Поширення пропозицій. Вихователька каже: «Садівник поливає ... (Що? Де? Коли? Навіщо?). Діти йдуть ... (Куди? Навіщо?) і т. д. Треба звертати увагу на правильність побудови речень. Предложения дітей: «Сьогодні треба затопити всі печі, тому що дуже холодно, сильний мороз. Коля не пішов сьогодні до школи, тому що він хворий. Марічку віддали в ясла, бо мама влаштувалася на роботу. Ми підемо завтра в ліс, якщо буде гарна погода. Місто прикрашають, тому що завтра свято. Мама пішла до крамниці, щоб купити картоплі і м'яса».
- Складові частини цілого. Називається предмет, визначаються його складові частини, наприклад: потяг: локомотив, тендер, платформи, вагони; дерево: стовбур, гілки, листя, бруньки і т. п. Або дається завдання: по частинах визначити ціле, наприклад: циферблат, стрілки, маятник. Що це? Або: з поверхи, дах, стіни, фундамент, під'їзди, двері, вікна. Що це?
- Вправа на точність номенклатури. Головним чином у відношенні до слів, відтінки значення яких особливо часто не враховуються і обумовлюють поширені помилки: одягнути сукню замість надіти і т. п. Дітям пропонуються подібні слова, а вони повинні вставляти їх у фрази.
- Пропонуються дієслова, що характеризують голоси тварин: мукає, ірже, гавкає, нявкає, гогоче, співає, крякає і т. п. Діти повинні до кожного з них назвати відповідну тварину. Або називаються тварини, а діти повинні підібрати відповідні дієсловам - голоси.
- Складання речення з кількома даними словами: даються три-чотири слова, наприклад, собака, старий, злякатися. Діти повинні вставити їх у

речення. Відповіді дітей мають приблизно таку форму: «Собака загавкав, старий злякався», «Старий замахнувся палицею, собака злякався і втік».

Слід добиватися, щоб діти не повторювалися в своїх прикладах, по можливості урізноманітнювали і ускладнювали їх.

Розглянемо ряд завдань, які можна давати у формі лексичних вправ (тривалістю 7-10 хв).

- Добір синонімів до словосполучень. Як можна сказати по-іншому?»
Добираючи слова, близькі за змістом (наступає, рухається), діти приходять до висновку, що одне й те ж слово має різне значення. Дітям називають словосполучення, наприклад: весна йде, сніг йде, людина йде. Звертають їхню увагу на те, як нецікаво слухати, коли повторюється одне і те ж слово, і пропонують його замінити. «Весна йде - як можна сказати по-іншому?»
Підбираючи слова, близькі за змістом (настає, рухається, крокує), діти приходять до висновку, що одне і те ж слово у запропонованих словосполученнях має різне значення.

Виконуючи завдання на добір синонімів, дитина, звичайно, не завжди дає власне синонім, який відповідає лексичним нормам, але все ж добирає такі слова, які правильно передають зміст словосполучення. Наприклад, до словосполучення річка біжить діти підбирають такі слова: тече, пливе, шумить, вирує, ллється, котиться, дзюрчить і ін. Серед цих відповідей власне синонімом є слово тече, а інші можуть бути названі «еквівалентними замінами».

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових джерел доводить, що проблема мовленнєвого розвитку дітей, яка цікавила впродовж тривалого періоду багатьох психологів, філософів, педагогів, є актуальною і сьогодні. Адже розкриття закономірностей та особливостей розвитку словника дітей дошкільного віку дозволяє ефективно його здійснювати.

Серед методів, які є найбільш ефективними у формуванні словника дітей дошкільного віку, особливе місце займають дидактичні ігри. Головна їх особливість у тому, що завдання дітям ставляться в ігровій формі. В дидактичній грі діти оволодівають специфічними способами ігрової діяльності – ігровими діями, ігровими відношеннями, ігровими ролями, які дозволяють самостійно реалізувати свої уявлення про навколишній предметний світ, діяльність та відношення людей.

Процес розвитку мовлення дітей та навчання їх рідної мови на різних етапах дошкільного дитинства є предметом дослідження сучасної дошкільної лінгводидактики. Серед основних завдань розвитку мовлення дітей дошкільного віку виокремлюється розвиток і збагачення словника. Розвиток і збагачення словникового запасу є необхідною умовою для розвитку комунікативних умінь дітей, ознакою високого розвитку мовлення дитини.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти щодо мовленнєвого розвитку дітей презентовано освітньою лінією «Мовлення дитини». Однією із ключових компетентностей даної освітньої лінії є лексична компетенція, яка передбачає уміння дитини оперувати узагальненими словами різного порядку, стійкими загальноживаними словосполученнями; мовлення дітей набуває образності; за кількісною та якісною характеристикою словник дитини сягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ ЧЕТВЕРТОГО РОКУ ЖИТТЯ

2.1. Сучасний стан проблеми розвитку словника у дітей четвертого року життя в практиці роботи закладу дошкільної освіти

Розроблена методика використання дидактичних ігор у процесі розвитку словника дітей четвертого року життя передбачає діяльність, спрямовану на проектування освітнього процесу, яке можливе у тому випадку, коли визначені «стартові можливості», перш за все той рівень розвитку, на якому знаходяться діти. З цією метою проводився констатувальний експеримент, в процесі якого вирішувалися наступні завдання:

- визначити рівень розробленості проблеми розвитку словника дітей четвертого року життя з використанням дидактичних ігор в практичній діяльності ЗДО;
- діагностика рівнів розвитку словника дітей четвертого року життя:

дослідження розуміння мови, дослідження словника і навичок словотворення.

Експериментальна робота виконувалася на базі закладів дошкільної освіти № 49, 128 Департаменту освіти Маріупольської міської ради в Донецькій області. В експерименті брали участь вихователі молодших груп та 65 дітей четвертого року життя та їхні батьки.

Вивчення особливостей освітньої роботи з розвитку словника в закладах дошкільної освіти і в сім'ї проводилося за допомогою анкетування педагогів і батьків, аналізу педагогічної документації.

Як засвідчив аналіз, методичні кабінети ЗДО надають допомогу вихователям у організації роботи з розвитку словника, використовуючи різноманітні форми і методи, методичне забезпечення. Розроблені консультації для педагогів з проблеми розвитку словника дошкільників, визначений зміст семінарів-практикумів, зміст педагогічної ради, є папки-пересувки з розвитку словника дошкільників, що дозволяє зробити висновок про послідовну роботу в цьому напрямі. Проте дидактичні ігри не достатньо повно розглядаються педагогами як найефективніший метод розвитку словника дітей дошкільного віку. Для визначення готовності педагогів до роботи з розвитку словника дошкільників з використанням дидактичних ігор педагогам були запропоновані наступні питання:

- Дайте обґрунтування місця і ролі розвитку словника дошкільників.
- Розкрийте зміст поняття «словникова робота».
- Назвіть методи і прийоми розвитку словника дітей дошкільного віку.
- Чи використовуєте Ви дидактичні ігри як один з методів розвитку словника дітей дошкільного віку?

У анкетуванні приймали участь 15 педагогів. Результати анкетування вихователів показали, що 20% педагогів вважають, що розвиток словника відбувається поступово, разом з розвитком мислення і пов'язаний з ускладненнями дитячої діяльності і формами спілкування з навколишніми людьми. Вони відзначають, що розвиток словника виконує такі основні функції: номінативну та експресивну (виражальну).

50% опитаних вважають розвиток словника одним з основних компонентів розвитку мовлення і підготовки дітей до школи. 29% відзначили, що розвиток словника займає важливе місце, воно допомагає дітям у розумінні мовлення інших людей, таким чином виконує важливі соціальні функції. Розвиток словника вони розглядають в тісній єдності з іншими завданнями мовленнєвого розвитку: розвитку зв'язного мовлення, формування граматичної будови, звукової культури мовлення. І лише 1% вихователів зазначили, що їм важко відповісти на це запитання.

80% педагогів відзначають, що молодший дошкільний вік найбільш сензитивний щодо розвитку словника, період надзвичайної мовленнєвої активності, адже у словнику дітей молодшого дошкільного віку зустрічаються всі частини мови. 20% відзначили, що в мовленні дітей ще багато полегшених слів, слів-універсалізмів.

На запитання: «Які методи і прийоми навчання Ви використовуєте при розвитку словника молодших дошкільників?», - 40% опитаних перерахували спостереження, розглядання предметів, іграшок, дидактичні ігри. 50% важко перерахувати методи і прийоми розвитку словника. Лише 10% педагогів відзначили, що дидактичні ігри і вправи як найефективніший метод розвитку словника.

На запитання «Чи використовуєте Ви дидактичні ігри в розвитку словника дітей дошкільного віку в своїй роботі?», - 20% вихователів відзначили, що використовують різні види дидактичних ігор, 10% - використовують ігри в процесі проведення мовленнєвих занять, решта педагогів зрідка використовує в своїй роботі дидактичні ігри та вправи.

Резюмуючи викладене, варто зазначити, що питання розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку в дидактичній грі визнається актуальним і важливим педагогами ЗДО. Проте в практичній діяльності вихователів не достатньо використовуються дидактичні ігри. Для того, щоб проведена робота була результативною, доцільно розширити уявлення педагогів про розвиток словника дітей, а також про використання дидактичних ігор.

Важливу роль у освітньому процесі виконують батьки, тому нами було вивчене ставлення батьків до проблеми розвитку словника їх дітей. Для цього проводилося анкетування, в якому брали участь 35 батьків і пропонувалися наступні запитання:

- Якою Ви б хотіли виховати свою дитину?
- Яким, на Ваш погляд, повинно бути мовлення Вашої дитини?
- Чи вважаєте Ви, що оволодіння дитиною мовленням знаходиться в тісному взаємозв'язку з її розумовим і психічним розвитком?
- Які умови Ви створюєте в сім'ї для того, щоб дитина відчувала задоволення від спілкування з Вами?
- Як Ви розвиваєте у дитини правильне, грамотне мовлення? Чи використовуєте при цьому дидактичні ігри?

Аналіз відповідей батьків показав, що ціннісні установки батьків спрямовані на моральні якості: доброту, порядність, чесність, працьовитість - 60% батьків. 30% хочуть бачити своїх дітей здоровими, розумними і щасливими. Грамотне, правильне мовлення як бажана якість, виділяється в 10% анкет. Такий результат говорить про те, що батьки серед якостей, які вони хотіли виховати у своїх дітей, майже не називають володіння мовленням.

80% батьків, займаючись з дитиною вдома, читають їй книги, розглядають ілюстрації, але лише 10% з них пропонують дітям переказати зміст казки, розповіді, відповісти, що зображене на картинці, скласти розповідь, скласти казку тощо. І лише 10% батьків використовують при цьому дидактичні ігри. Виходячи з цього можна сказати, що у дорослих відсутнє цілісне уявлення про розвиток словника дитини і про шляхи формування у дошкільників мовленнєвих умінь.

Таким чином, аналіз анкетування педагогів і батьків дозволив зробити наступні висновки:

- дорослі недостатньо розуміють необхідність і значущість розвитку словника дітей за допомогою дидактичних ігор;

- визначена недостатня обізнаність педагогів і батьків в питаннях використання дидактичних ігор у мовленнєвій роботі;
- відсутній методичний інструментарій, що сприяє розвитку словника через дидактичну гру.

З метою вивчення стану планування освітньої роботи з дітьми, щодо розвитку словника в процесі використання дидактичних ігор, були проаналізовані 15 планів роботи вихователів. Аналіз планів освітньої роботи педагогів підтвердив, що робота з дітьми в цьому напрямі планується несистематично і носить епізодичний характер, вихователі практично не використовують дидактичні ігри в роботі з дітьми. У планах освітньої роботи в основному висуваються завдання з формування зв'язного мовлення (розвивати або удосконалювати діалогічну і монологічну форми мовлення). Не звертається увага на конкретні завдання, пов'язані з розвитком словника: аспект розуміння мовлення, поповнення і активізацію словника, розвиток навичок словотворення. Завдання розвитку словника плануються тільки на спеціальних заняттях з розвитку мовлення, відсутня систематичність у плануванні, віддається перевага таким методам навчання, як спостереження, розповіді вихователя, рухливі ігри.

Аналіз ігрових куточків, ігор, іграшок, предметів, їх розміщення з метою вивчення мовленнєвого середовища показав, що:

- в ЗДО є мовленнєві центри, що містять мовленнєві картинки, магнітну азбуку, ребуси, кросворди, шаради, звукові доріжки;
- центр уяви, який включає різноманітні дидактичні ігри, спрямовані на розвиток і активізацію розумової діяльності дітей, куточки книг, різноманітні набори картин, ілюстрацій, театралізовані центри, які представляють різні види театрів: тіньовий, бі-ба-бо, пальчиковий, театр іграшок.

Але в дитячих садах практично відсутні методичні рекомендації, конспекти занять, ігор, вправ, що передбачають використання дидактичних ігор природознавчого спрямування.

Для вирішення завдань дослідження в контрольній і експериментальній

групах проводилася діагностика рівнів розвитку словника дітей. Оцінка рівня розвитку словника у молодших дошкільників проводилася за наступними напрямками:

1. Дослідження розуміння мови.
2. Дослідження словника.
3. Дослідження навичок словотворення.

На основі виділених напрямів визначені критерії, їх показники і виділені рівні розвитку словника у дітей четвертого року життя. Критерії розвитку словника, що важливі для дітей молодшого дошкільного віку, а саме: розуміння мови, безпосередньо якісний і кількісний склад словника, словотворення.

Добираючи діагностичні завдання для дітей четвертого року життя ми виходили з усвідомлення, що психічним якісним новоутворенням дітей трьох років є оволодіння ними активним розмовним мовленням, яке продовжує розвиватись і вдосконалюватись на четвертому році життя, тобто у другій молодшій групі - першій на етапі дошкільного дитинства.

Молодший дошкільний вік найбільш сензитивний щодо мовленнєвого розвитку. У дітей цього віку надзвичайно розвинене мовне чуття, вони досить рано помічають і виправляють мовленнєві огріхи і покручі в мовленні інших. У словнику дітей зустрічаються всі частини мови, хоча переважають іменники (до 50%) і дієслова (28-30%), багато ще полегшених слів, слів-універсалізмів. Пасивний словник переважає над активним.

Четвертий рік життя - це період надзвичайної мовленнєвої активності. Діти цього віку занадто балакучі і допитливі, що виявляється в нескінченних запитаннях дітей до дорослих.

К.І. Чуковський писав: «Дитина від 2 до 5 років - найдопитливіша істота на землі, більшість запитань, з якими вона звертається до нас, викликано нагальною потребою її невтомного мозку: якнайшвидше пізнати довкілля»[54].

У молодшому дошкільному віці спостерігають значні індивідуальні відмінності дітей в розвитку всіх сторін мовлення. Про це слід пам'ятати вихователю і планувати індивідуальні заняття з дітьми, які мають затримки мовленнєвого розвитку, та з тими, хто явно випереджає своїх однолітків щодо нормативів вікового розвитку мовлення.

До базисних характеристик мовленнєвого розвитку та спілкування дітей чотирьох років необхідно віднести наступні положення.

До кінця четвертого року життя у дітей переважають номінативна та експресивна (виражальна) функції мовлення. Дитина багато використовує невербальних засобів спілкування (покази, рухи, дії, міміка, жести). У словнику нараховується до 1800-2000 слів, переважають іменники (до 50%), дієслова (до 30%). Ще багато слів «універсалізмів» (гарний — це: красивий, добрий, чарівний, чемний тощо). Переважають вказівні займенники «ось», «тут», «цей». Характерна неточність у вживанні абстрактних, узагальнювальних, збірних, часових та просторових понять. Яскраво виражене словотворення.

В ході діагностики початкового рівня розвитку словника у молодших дошкільників пропонувалися наступні завдання.

Блок I. Обстеження імпресивного ладу мовлення. Розуміння мови.

Розуміння мовлення на рівні діалогу.

1. «Давай познайомимось». Мета: з'ясувати рівень розуміння дитиною зверненого до неї висловлювання дорослого.

Наочний матеріал: іграшки (м'яч, лялька, машина, кубики).

Інструкція. Педагог запитує «Хочеш подивитися іграшки? Йди до мене. Яка іграшка тобі сподобалася? Візьми її та пограй з нею».

2. «Вушка слухають, ручки роблять». Мета: визначити рівень розуміння дитиною словесних інструкцій дорослого.

Наочний матеріал: іграшки та предмети (м'яч, лялька, машина, кубики, олівець, папір, коробка).

Інструкція. Дитині пропонується зробити те, що просить дорослий: «Візьми

м'яч. Кинь м'яч на підлогу. Дай мені ляльку. Принеси кубик. Давай малювати. Принеси червоний олівець, папір. Намалюй м'яч. Поклади олівець в коробку. Підійди до стола й візьми машину. Принеси мені».

3. «Покажи картинку».

Інструкція. Педагог розкладає перед дитиною малюнки (на кожному не менше ніж 4 предмети за різними темами: взуття, дикі тварини, свійські тварини тощо) і пропонує показати тільки меблі, тільки взуття, свійських або диких тварин.

4. «Один-багато».

Інструкція. Педагог розкладає перед дитиною різноманітні малюнки і запитує «Де дерево? Де дерева?», «Де машина? Де машини?», «Де листок? Де листя?», «Де м'яч? Де м'ячі?». Діти вказують на відповідні зображення.

5. «Метелик».

Інструкція. Педагог розкладає перед дитиною малюнки і запитує: «Де метелик над квіткою?», «Де метелик коло квітки?», «Де метелик на квітці?».

«Маленький та великий»

Інструкція. Педагог розкладає перед дитиною парні малюнки із зображеннями різного розміру і запитує «Де яблуко? Де яблучко?», «Де лялька? Де лялечка?», 6. «Де машина? Де машинка?».

«Що робить хлопчик?»

Інструкція. Педагог розкладає перед дитиною різноманітні малюнки і запитує «Де хлопчик несе? Де везе? Де стоїть? Де сидить?».

7. «Покажи чарівною паличкою картинку». Мета: з'ясувати можливості дітей розуміти іменники, дієслова, прикметники.

Наочний матеріал: десять предметних картинок (бабуся, ведмедик, мишка, ложка, чашка, кішка, дерево, стілець, помідор, машина); десять сюжетних картинок із зображеннями різних дій (малює, читає, стрибає, іде, сидить, пере, лежить, п'є, пише, зачісує); два м'ячі різного розміру (великий і маленький); картинки із зображеннями долонь рук (чисті та брудні); кубики різних кольорів (червоний, зелений, синій, жовтий); дві іграшкові машинки; дві кулі.

Інструкція. Перед дитиною кладуть по дві-три картинки із зображеннями предметів і пропонують показати названу дорослим картинку. Перед дитиною кладуть дві-три картинки із зображеннями дій і пропонують показати названу дорослим картинку. Перед дитиною кладуть два предмети (або картинки) і пропонують показати (зробити) те, що просить дорослий.

Наприклад: дитині пропонується показати спочатку великий, потім маленький м'яч; чисті та брудні руки; кулю названого кольору. Дві іграшкові машинки розташовують перед дитиною так, щоб одну вона могла легко дістати, а іншу - ні, і пропонують показати, яка з машинок знаходиться близько від неї, а яка - далеко. Дві кулі розташовують на різній висоті від дитини й пропонують показати, яка з куль висить низько, а яка - високо.

8. «Закрий долонькою картинку». Мета: з'ясувати можливості дитини розуміти речення.

Наочний матеріал: сюжетні картинки (Хлопчик іде. У дівчинки квіти. Дівчинка пише в зошиті. Хлопчик малює пензликом. Хлопчик грає із собакою).

Інструкція. Дитині пропонують роздивитися дві-три картинки й закрити долонькою ту, про яку розповідає дорослий.

9. «Переверни картинку». Мета: уточнити можливості дитини розрізняти іменники однини та множини.

Наочний матеріал: іграшки (або предметні картинки): книжка - книжки, гриб - гриби, машина - машини, кубик - кубики.

Інструкція. Дитині пропонують роздивитися дві картинки й перевернути ту, яку називає дорослий: книжка (книжки) тощо.

10. Подаруємо картинку великій ляльці й маленькій лялечці. Мета: з'ясувати можливості дитини розуміти іменники зі зменшувально-пестливими суфіксами.

Наочний матеріал: предметні картинки або іграшки (будинок - будиночок, сумка - сумочка, стілець - стільчик).

Інструкція. Дитині пропонують роздивитися дві картинки й подарувати

великій ляльці - будинок, а маленькій ляльці - будиночок тощо.

11. Покажи картинку мамі. Мета: з'ясувати можливості дитини в розрізненні слів, що відрізняються одним звуком (стан фонематичного сприйняття).

Наочний матеріал: предметні картинки (голка - галка, гілка - білка, лак - рак).

Інструкція. Дитині пропонують роздивитися дві картинки й показати мамі ту, яку називає дорослий.

Обстеження експресивного ладу мовлення. Дослідження словника.

Ігрова вправа 1. «Веселі балакунчики». Мета: з'ясувати обсяг та якісний склад активного словникового запасу дитини.

Наочний матеріал: іграшкові тварини (або їх зображення), годинник, предметні картинки, сюжетні картинки (зображення дій).

Ігрова вправа 2. «Хто як говорить» (звуконаслідування).

Інструкція. Дитині ставлять запитання (за необхідності використовуємо іграшкові тварини або зображення тварин): Як гавкає собака? Як кричить півень? Як нявчить кішка? Як мукає корова? Як рохкає свиня?

Ігрова вправа 3. «Веселі картинки».

Наочний матеріал: предметні картинки (іменники: бабуся, жук, ложка, стіл, собака, риба, м'яч, машина, квіти, яблуко).

Інструкція. Дитині пропонують назвати десять предметних картинок.

Рекомендації: педагог повинен звернути увагу на наявність порушень у вимові звуків.

Ігрова вправа 4. «Веселі рухи». Наочний матеріал: предметні картинки (дієслова: спить, їсть, летить, падає, їде, плаває, малює, плаче, стрибає, одягає).

Інструкція. Дитині пропонують відповісти на запитання за сюжетними картинками: Що робить хлопчик (дівчинка тощо)?

Ігрова вправа 5. «Веселий Незнайко».

Наочний матеріал: різнобарвні м'ячі й кубики, велика й маленька ляльки, предметні картинки (чисті та брудні руки).

Інструкція. Дитині пропонують відповісти на запитання за пропонованими предметними картинками, порівнюючи предмети за величиною або іншими

параметрами: Якого кольору кубики? Яка лялька (велика чи маленька)? Які руки (чисті чи брудні)?

Ігрова вправа 6. «Веселі іграшки» (прислівники: близько, далеко, високо, низько).

Наочний матеріал: машина, кульки.

Інструкція. За допомогою прохань і запитань дитину спонукають до виконання дій і мовленнєвих відповідей. Де машина (близько чи далеко)? Дістань кульку. Де кулька (низько чи високо)?

Ігрова вправа 7. «Подивися й назви». Мета: з'ясувати можливості дитини у використанні фразового мовлення (вивчення обсягу й типів речень).

Наочний матеріал: сюжетні картинки (Хлопчик малює. Зайчик їсть морквину. Дідусь лежить на канапі. Дівчинка грає з кішкою).

Інструкція. Дитині пропонують назвати, хто намальований на сюжетних картинках і що він робить.

Ігрова вправа 8. «Пограймо разом». Мета: з'ясувати можливості дитини використовувати в мовленні нескладні граматичні форми.

Наочний матеріал: предметні картинки, іграшки.

Ігрова вправа 9. «А що в тебе?» (утворення форми називного відмінка множини іменників).

Інструкція. Дорослий називає одну картинку: «У мене лялька, а в тебе що?» Дитині пропонують назвати іншу картинку - ляльки (стіл - столи, парасолька - парасольки, кубик - кубики, цукерка - цукерки).

Ігрова вправа 10. «Що купили в магазині?» (утворення форми знахідного відмінка іменників).

Інструкція. Дитині пропонують дістати іграшку із сумки та сказати, що купили в магазині (машину, ляльку, морквину, книгу).

Ігрова вправа 11. «Дай ляльці завдання» (дієслова другої особи наказового способу).

Інструкція. Дитину знайомлять з лялькою і пропонують дати ляльці завдання (попросити її): «Іди» (до ведмедика), «Принеси» (м'ячик) тощо.

Ігрова вправа 12. «Подаруймо лялькам іграшки». Мета: визначити можливості дитини утворювати іменники зі зменшувально-пестливими суфіксами.

Наочний матеріал: предмети або предметні картинки.

Інструкція. Дорослий називає великий предмет і дарує його великій ляльці, а дитині пропонується назвати маленький предмет і подарувати його маленькій ляльці (м'яч – м'ячик, шапка - шапочка, ложка - ложечка).

Ігрова вправа 13. «Назви, що бачиш навкруги». Мета: з'ясувати можливості дитини відтворювати в мовленні слова різної складової структури.

Наочний матеріал: предмети та іграшки (м'яч, стілець, вікно, кубики, люстерко, піраміда).

Інструкція. Дитині пропонують назвати предмети, що знаходяться в груповій кімнаті.

14. «Ціле-частка».

Інструкція. Педагог викладає перед дитиною по черзі малюнки (із зображеннями будинку, кофтинки тощо) і просить описати їх за зразком: «Це кофтинка. У неї є рукава, ворот, гудзик».

Всі розповіді дітей ретельно фіксувалися і аналізувалися відповідно до рівнів розвитку словника. Дані аналізу відображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку словника у дітей молодшого дошкільного віку

Рівні	Критерії	Показник
Низький	Розуміння мовлення	Неповне. Дитина правильно виконує завдання з третього разу.
	Дослідження словника	Бідний. Кількість слів не відповідає віковим нормам.
	Навички словотворення	Дитина правильно відповідає, але неправильно утворює форму.
Середній	Розуміння мовлення	Неточне. Дитина правильно виконує завдання з другого разу.

	Дослідження словника	Кількість слів недостатня відповідно до віку.
	Навички словотворення	Дошкільник правильно відповідає за незначною допомогою
Високий	Розуміння мовлення	Повне. Дитина правильно виконує завдання з першого разу.
	Дослідження словника	Кількість слів відповідає найкращим показникам.
	Навички словотворення	Дитина дає правильну відповідь.

При дослідженні розуміння мовлення на низькому рівні виявилися 55% дітей контрольної групи і 60% – експериментальної. У дітей відмічалось неповне розуміння мовлення, діти не могли правильно виконати вправу з першого разу, потребували допомоги дорослого, 26% дітей в контрольній групі і 32% – в експериментальній продемонстрували середній рівень сформованості словника. Розуміння мовлення неточне. Діти правильно виконували завдання з другого разу, але без допомоги дорослого.

На високому рівні знаходилися 14% дітей в контрольній групі і 13% – в експериментальній. Розуміння мовлення повне. Діти правильно виконували завдання з першого разу.

Для визначення обсягу словника, дітям запропонували серію ігрових вправ.

Результати такі: низький рівень – 44% дітей в контрольній групі і 38% дітей в експериментальній групі мали бідний словник. Кількість слів не відповідає віковим нормам.

38% дітей в контрольній групі і 42% в експериментальній знаходилися на середньому рівні сформованості словника. Кількість слів недостатня для дітей четвертого року життя.

До високого рівня було віднесено 18% дітей в контрольній і 20% в

експериментальній групі. Кількість слів у дітей, віднесених до цієї групи, відповідає найкращим показникам.

Для характеристики навичок словотворення дітям запропонували серію завдань відповідного змісту. З урахуванням особливостей прояву даної якості мовлення на низькому рівні знаходилися 52% дітей в контрольній групі і 48% – в експериментальній.

До середнього рівня було віднесено 28% дітей в контрольній групі і 34% – в експериментальній. У відповідях дітей простежувалися сформовані навички словотворення, але діти робили помилки у змінах слів відповідно до граматичної категорії.

До високого рівня було віднесено лише 20% дітей в контрольній групі і 18% – в експериментальній. Діти добре оволоділи навичками словотворення, діти не робили помилок у змінах слів відповідно до граматичної категорії.

Рівень сформованості словника у дітей молодшого дошкільного віку був проаналізований як сукупність якісних і кількісних показників, одержаних в результаті використання комплексу завдань педагогічного дослідження. Узагальнені дані про рівні розвитку словника у молодших дошкільників у ЕГ та КГ наведені у табл. 2.2

Таблиця 2.2

**Рівні розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку
у ЕГ та КГ.**

Групи Рівні	Експериментальна група (42 дітей)	Контрольна група (43 дітей)
Високий	21,4% (9 дітей)	25,5% (11 дітей)
Середній	40,5 % (17 дітей)	39,5 % (17 дітей)
Низький	38,1% (16 дітей)	35% (15 дітей)

Таким чином, констатувальний експеримент засвідчив, що більшість дітей знаходиться на низькому рівні розвитку словника. Дані експерименту свідчать про відсутність систематичної і послідовної роботи в цьому напрямі.

Тому, на наш погляд, необхідно розробити і упровадити в практику методичку використанням дидактичних ігор у процесі розвитку словника молодших дошкільників.

2.2. Реалізація методички використання дидактичних ігор у процесі розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.

Експериментальна робота з розвитку словника будувалася на основі теоретичних положень і результатів констатувального етапу дослідження, була спрямована на вирішення наступних завдань:

1. Розробити та впровадити в роботу з дітьми систему мовленнєвих занять з використанням дидактичних ігор та вправ, спрямованих на розвиток словника дітей четвертого року життя.

2. Розробити та впровадити в роботу з дітьми серію мовленнєвих занять, на яких в комплексі будуть вирішуватися завдання всебічного розвитку мовлення: словника, граматичної будови мови, звуковимови, зв'язного мовлення.

При проектуванні формульального етапу дослідження ми визначили перспективний план експериментальної роботи, що включає три взаємозв'язані напрями:

- вдосконалення професійної підготовки педагогів до роботи з розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку засобом дидактичної гри;
- залучення батьків до процесу розвитку словника дошкільників засобом дидактичних ігор;
- апробація серії занять у процесі розвитку словника дітей четвертого року життя.

Реалізація методички передбачала єдність з боку всіх учасників освітнього процесу, а саме батьків і вихователів. Тому на початку формульального експерименту з розвитку словника дітей молодшого

дошкільного віку, передбачалась відповідна теоретична підготовка вихователів і батьків (див. таблиці 2.3 та 2.4).

Таблиця 2.3.

Перспективний план роботи з вихователями ЗДО.

Завдання	Форми і зміст
<p><i>Ознайомлення педагогів з теоретичними основами проблеми розвитку словника у дітей молодшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор.</i></p> <p><i>Проведення підсумкової педагогічної ради.</i></p>	<p>1. Підбір методичної літератури за темами семінарів.</p> <p>2. Порівняльний аналіз освітніх програм для дітей дошкільного віку за розділами «Словникова робота».</p> <p>3. Семінари:</p> <p>а) методика словникової роботи з дітьми молодшого дошкільного віку;</p> <p>б) сучасні методи і прийоми розвитку словника дітей.</p> <p>4. Діагностика рівня сформованості мовленнєвих умінь у дітей дошкільного віку .</p> <p>Обговорення попередніх результатів спільної експериментальної роботи.</p>
<p><i>Формування практичних умінь і навичок використання методів і прийомів розвитку словника</i></p>	<p>1.Семинар-практикум: методика проведення занять, ігор і вправ з розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.</p> <p>2. Створення банку методів і прийомів використання дидактичних ігор у процесі розвитку словника.</p>

<i>дошкільників засобом дидактичної гри.</i>	3.Проведення індивідуальних бесід, консультацій.
<i>Залучення педагогів до процесу реалізації методики розвитку словника з використанням дидактичних ігор.</i>	1. Проведення ігор-вправ. 2. Проведення занять з розвитку мовлення з використанням дидактичних ігор.

Для експерименту необхідно, щоб батьки і вихователі однаково розуміли проблему і виступали в єдності, тому спочатку теоретичну підготовку проходили педагоги, а потім вони здійснювали роботу з батьками. Зміст роботи з батьками відображено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Зміст роботи з батьками з проблеми розвитку словника молодших дошкільників.

Завдання	Зміст і форми
<i>Стимулювання інтересу до проблеми розвитку словника: забезпечити розуміння актуальності проблеми і необхідності здійснення взаємозв'язку з ЗДО для її вирішення.</i>	1. Анкетування батьків. 2. Круглий стіл «Виховання у дитини правильного мовлення». 3. Ознайомлення батьків з результатами діагности рівня розвитку словника дітей.
<i>Ознайомлення батьків з роботою ЗДО з проблеми розвитку мовлення дошкільників.</i>	1.Організація екскурсії до закладу дошкільної освіти з метою ознайомлення з мовленнєво-розвивальним середовищем. 2.Організація тематичної виставки.

<p><i>Надання допомоги батькам в розвитку словника дітей, знайомство з різними видами дидактичних ігор.</i></p> <p><i>Знайомство з прийомами розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.</i></p> <p><i>Залучення батьків до вивчення практики роботи педагогів з дітьми з цього напрямку, стимулювання бажання і інтересу продовжити цю роботу з дітьми в сім'ї.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Консультації для батьків: <ol style="list-style-type: none"> а) «Виховання казкою і грою», б) «Розбуди в дитині чарівника» 2. Письмові консультації в батьківських куточках і папках-пересувках: <ol style="list-style-type: none"> а) «Як допомагає дидактична гра в розумовому і мовленнєвому розвитку дитини», б) «Чи правильно говорить Ваша дитина?» 3. Індивідуальні бесіди і консультації. 4. Дні відкритих дверей.
--	--

Аналіз теоретичних положень, представлених в першому розділі, а також висновки, одержані на констатувальному етапі дослідження, дозволили нам розробити методику використання дидактичних ігор у процесі розвитку словника молодших дошкільників. У розробці цієї методики ми спиралися на те, що робота в цьому напрямі відбувається не лише на мовленнєвих заняттях, а також і в самостійній діяльності, під час прогулянок і інших режимних моментах.

Наводимо конспекти міні-занять з мовленнєвого розвитку.

Система занять з мовленнєвого розвитку з використанням дидактичних ігор на навчальний рік.

Вересень

Тема: Розглядання ілюстрацій із зображенням матусі. Читання потішки «Ой, ладусі-ладки».

Мета: комунікативна активність: вчити дітей уважно слухати потішку, викликати емоційний відгук на зміст твору, спонукати до повторення з відповідною інтонацією; розвивати пам'ять; виховувати зосередженість під час розгляду ілюстрацій.

Словник: активізувати словник словосполученнями з тексту потішки.

Грамматика: вправляти дітей у вживанні дієслів минулого часу.

Звукова культура: формувати у дітей вміння промовляти слова у різному темпі (швидко-повільно).

Ускладнення: спонукати дітей до промовляння тексту забавлянки самостійно.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гімнастика «Наш хлопчик».

Показ ілюстрації. Бесіда за їх змістом: «Хто зображений на картині?», «Що робить мама?», «Кого матуся пригощає?» (Діток).

Читання потішки з виконанням ігрових рухів.

Дидактична вправа «Що зробила мама?» (...спекла;... пригостила).

Дидактична вправа «Поспіваємо з матусею» (Проспівування тексту потішки у швидкому та повільному темпі).

Тема: Дидактична гра «Бабусині дарунки» (овочі).

Мета: комунікативна активність: вчити дітей уважно слухати запитання вихователя; формувати вміння розуміти їх зміст; виховувати бажання активно відповідати на них, вступати в діалог з дорослим.

Словник: збагатити словник дітей словами-назвами овочів: помідор, огірок, морква, цибуля, капуста та словами-ознаками (червоний, круглий, смачний).

Грамматика: вчити узгоджувати іменники в роді, числі, відмінку.

Звукова культура: вправляти у чіткій вимові голосних звуків: а, у, е.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гімнастика «Гості».

Дидактична вправа «Назви овочі» (вихователь дістає з кошика овочі, діти називають).

Дидактична вправа «Скажи який, яка?» (Помідор який? (Помідор круглий, червоний, смачний) тощо).

Промовляння чистомовки (тихо - голосно):

Ігрова ситуація «Допоможемо бабусі зібрати овочі у кошик» (дитина називає овоч, його ознаки і кладе в кошик).

Лялька-бабуся пригощає дітей овочевим салатом.

Тема: Дидактична гра «Кімната для донечки» (меблі).

Мета: комунікативна активність: вчити дітей розповідати про призначення меблів, будувати короткі речення із двох-трьох слів за зразком вихователя; розвивати мовну активність, виховувати бажання допомагати старшим.

Словник: активізувати словник словами-назвами меблів: *стіл, стілець, ліжка, шафа.*

Граматики: вправляти у вживанні прийменників: *за, на, під, у* з іменниками.

Хід гри-заняття

Пальчикова гра «Пальчики проснулися».

Дидактична вправа «Що це?» (вихователь показує дітям іграшкові меблі, вони називають: *Це стіл. Це шафа. Це стілець* тощо).

Дидактична вправа «Для чого це потрібно» (дитина за вказівкою вихователя знаходить предмет і розповідає про його призначення: *це ліжка. На ньому сплять. Його застеляють простиралом. Кладуть подушку і ковдру*).

Дидактична гра «Облаштуємо ляльці кімнату» (Діти розставляють меблі в кімнаті, коментуючи свої дії).

Дидактична гра «Де м'ячик?» (вихователь звертає увагу дітей на м'ячик у ляльковій кімнаті, пропонує назвати, де він знаходиться: *на столі, під столом* тощо).

Тема: Дидактична гра «Гостинці для мами і тата» (фрукти).

Мета: словник: *збагатити словниковий запас дітей словами, що означають назви фруктів; спонукати до вживання узагальнюючого слова «фрукти»;*

розвивати вміння активно реагувати на звертання дорослого; закріпити знання про назви кольорів: червоний, жовтий, зелений, синій;

активізувати словник словосполученнями: яблуко червоне, велике, кругле, смачне.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гімнастика «Фрукти».

Дидактична вправа «Впізнай і назви на дотик» (дитина на дотик дістає з корзини один із фруктів (грушу, яблуко, сливу тощо) і називає його).

Дидактична гра «Допоможемо їжачку» (їжачок просить дитину відшукати серед фруктів грушу (яблуко, сливу тощо), назвати якого вона (він) кольору, величини).

Дидактична гра «Відгадай на смак» (дитина на смак визначає фрукт і називає його: це груша, вона солодка).

Дидактична вправа «Що приніс нам їжачок» (введення узагальнюючого слова «фрукти»).

Жовтень

Тема: Дидактична гра «Іграшки». Дидактична вправа «Що як звучить».

Мета: комунікативна активність: вчити дітей уважно слухати і розуміти мову вихователя, відповідати на запитання реченням із двох-трьох слів; формувати навички культурного спілкування; виховувати бажання виконувати словесні доручення дорослого;

Словник: активізувати словник дітей словами-назвами іграшок;

Грамматика: вчити утворювати пестливі слова за допомогою зменшуваних суфіксів -к-; -ок-; -ечк- (машина - машинка, гриб - грибок; сонце - сонечко).

Звукова культура мови: закріпити правильну вимову звуків (а, у); вчити вимовляти ці звуки достатньо голосно, інтонаційно виразно.

Хід гри-заняття

Пальчикова гімнастика «Човник».

Дидактична гра «Хто заховався у коробці?» (вихователь дістає з коробки іграшки, діти їх називають).

Дидактична вправа «Виконай доручення» (дитина виконує словесні вказівки дорослого: принести названу іграшку, попросити іграшку в друга тощо).

Дидактична вправа «Назви лагідно» (утворення пестливих форм слів: машина - машинка; ведмідь - ведмедик; лялька - лялечка).

Дидактична вправа «Що як звучить» (ігри дітей зі звуковими іграшками: брязкальцями, дзвіночками, бубном).

Тема: Розглядання сюжетної картини «Ігри дітей з кубиками».

Мета: комунікативна активність: допомогти дітям зрозуміти зміст картини; учити відповідати на запитання за змістом, активно повторювати за вихователем окремі слова і словосполучення.

Словник: поповнити словниковий запас прикметниками та дієсловами, закріпити назви меблів.

Грамматика: вчити утворювати множину іменників.

Хід гри-заняття.

Вихователь звертає увагу дітей на кубики, з якими можна гратися, будувати.

Розглядання картини «Ігри дітей з кубиками».

Бесіда за змістом: Що роблять діти? Що буде хлопчик? Що буде дівчинка?

Кому везе кубики хлопчик у червоній сорочці? Якого кольору паркан побудували діти? А ворота і башти якого кольору?

Розповідь вихователя за картиною. Гарний паркан побудували діти! Він із жовтих кубів, а башта і ворота - з червоних. Хлопчик у червоній сорочці привіз дітям кубики. Він шфер. «Бі-бі, - сигналить машина. Розвантажте мене, будь ласка». Добре гратися разом, весело.

Повторна розповідь за змістом картини із залученням дітей.

Дидактична вправа « Назви колір ». (Якого кольору сорочка у хлопчика? Ворота? Машина? Кубики?).

Дидактична вправа «Хто що робить?». (Що робить хлопчик (дівчинка)?

Дидактична вправа «Один - багато». (Кубик один, а багато... (кубиків), ашина одна, а багато... (машин)).

Тема: Дидактична гра «Зустрічаємо Білочку». Дидактична вправа «Хто як кричить».

Мета: звукова культура: вправляти дітей у правильній і чіткій вимові звука «б» у складах та словах; розвивати мовленнєве дихання, виховувати інтонаційну виразність мовлення.

Хід гри-заняття

Пальчикова гімнастика.

Дидактична вправа «Хто як кричить» (звуконаслідування голосів домашніх тварин з використанням іграшок тварин).

Білочка, песик Бобик та баранець Бумчик прощаються з дітьми.

Листопад

Тема: Розглядання дидактичної картини «Кішка з кошенятами».

Мета: комунікативна активність: вчити дітей зосереджуватися на побаченому, відповідати на запитання за змістом картини; спонукати повторювати текст вірша за педагогом; розвивати комунікативні навички, виховувати турботливе ставлення до домашніх тварин.

Словник: збагатити словник дітей словами, що позначають кількість: один, багато.

Грамматика: продовжувати вчити узгоджувати слова-назви зі словами-ознаками в словосполученнях.

Звукова культура: вправлятися у вимові приголосних: к, с, м та голосних звуків: а, у; розвивати силу голосу.

Хід гри-заняття

Вихователь звертає увагу дітей на клубочки, що лежать у саду (макет саду).

Дивується як вони могли туди потрапити і хто міг їх сюди принести? Загадує загадку.

Розглядання картини «Кішка з кошенятами».

Бесіда за змістом картини: Хто зображений на картині? Що робить кішка? Що роблять кошенята?

Розповідь вихователя за змістом картини: На картині зображені кішка з кошенятами. Велика кішка лежить. Біля неї граються маленькі кошенята. Одне кошеня п'є молоко з мисочки. Інші граються клубочками.

Дидактична вправа «Один - багато» (кішка - одна; кошенят - багато; тарілочка - одна; клубочків - багато).

Давайте покличемо кошенят: «Кс-кс-кс» (тихо, голосно)». З'являється кішка з кошенятами і співає пісеньку: «Мяв-мяв-мяв» (тихо, голосно). Діти наслідують.

Ігри дітей з іграшковим котиком та клубочками.

Тема: Розглядання сюжетних картинок. Дидактична гра «Хто що робить?»

Мета: комунікативна активність: вчити дітей відповідати на запитання за змістом сюжетних картинок; спонукати закінчувати речення, розпочате вихователем; розвивати зорову пам'ять; виховувати зосередженість.

Словник: активувати словник дітей дієсловами теперішнього часу.

Грамматика: вчити узгоджувати іменники з дієсловами теперішнього часу.

Звукова культура: вправляти дітей у артикуляції голосних звуків [а, о, у] за допомогою чистомовок.

Пальчикова гімнастика «Наш хлопчик».

Вихователь звертає увагу дітей на сюжетні картинки, які лежать на столі. Діти підходять, беруть по одній картинці, розглядають. Вихователь запитує: «Хто зображений на картинці? Що робить хлопчик? тощо.

Дидактична вправа «Хто що робить» (Хлопчик сидить. Дівчинка танцює. Тато читає тощо).

Дидактична вправа «Продовж речення» (вихователь показує дітям нові картинки і пропонує продовжити речення за їх змістом: хлопчик катається на конячці; дівчинка тримає лопатку; бабуся... .

Дидактична гра «Знайди картинку» (вихователь називає, що зображено на картинці, діти знаходять і повторюють за вихователем).

Тема: Розглядання легкового та вантажного автомобілів. Дидактична гра «Кольорові автомобілі».

Мета: граматики: продовжувати вчити дітей правильно будувати речення із трьох слів узгоджуючи іменники з прикметниками та дієсловами: їде зелена машина: правильно узгоджувати іменники з прикметниками, іменники з дієсловами, іменники з числівниками в словосполученнях; розвивати уважність; виховувати повагу до праці дорослих.

Ускладнення: вправлятися у складанні описової розповіді із двох-трьох речень.

Матеріал: іграшковий легковий та вантажний автомобілі, ведмедик-іграшка.

Хід гри-заняття

Вихователь загадує загадку про машину.

Дидактична вправа «Розглянемо вантажну та легкову машину» («Яка це машина? Які у неї колеса? Якого кольору кабіна? кузов? Що вона перевозить?»).

Дидактична вправа «Один-багато» (кузов один, коліс багато тощо).

Дидактична вправа «Назви і покажи дію» (з обігруванням). - Що робить машина? (Машина їде, стоїть, гуде, везе, вивантажує, сигналізує тощо).

Дидактична гра «Кольорові автомобілі» (діти вибирають паперові кермо із трьох запропонованих кольорів (червоний, жовтий, зелений), і починають рухатися як «автомобілі» за сигналом світлофора).

Грудень

Тема: Розглядання дидактичних картинок із серії «Звірі». Читання вірша Г. Бойка «Зайчик».

Мета: комунікативна активність: вчити відповідати на запитання за змістом картини, будувати розповідь із двох речень за зразком вихователя; розуміти текст вірша; розвивати пам'ять; виховувати турботливе ставлення до тварин.

Словник: активізувати словник словами-назвами звірів та прикметниками, що позначають величину: великий, маленький, довгі, куций, пухнастий, гострі.

Граматики: вчити узгоджувати іменники із займенниками: вона маленька; у нього куций хвіст.

Хід гри-заняття

Сюрпризний момент: у гості до дітей приходить іграшковий зайчик з кошиком моркви.

Вихователь читає вірш Г. Бойка «Зайчик».

Дидактична гра «Хто це?» (вихователь показує предметні картинки із зображенням звірів, діти називають їх).

Дидактична вправа «Парні картинки» (вихователь виставляє картинки із зображенням звірів і порівнює їх за величиною: - Зайчик маленький, а ведмідь?... (Великий)).

Дидактична гра «Хто що їсть?» (підбирають їжу для звірів: зайчику капусту, білочці горішки тощо).

Пальчикова гра «Засолюємо капусту».

Дидактична гра «Хто прийшов до нас у гості» (вихователь роздає дітям предметні картинки і залучає до розповіді: Це білочка. Вона маленька, руденька. У неї пухнастий хвіст. Вона гризе горішки).

Зайчик прощається з дітьми і пригощає салатом з капусти.

Тема: Дидактична гра «Хто в хатинці живе?» (з використанням коментованого малювання). Повторення вірша Г. Бойка «Зайчик».

Мета: комунікативна активність: залучати дітей до складання розповіді з допомогою вихователя; вчити відповідати на запитання реченнями з 2-3 слів; спонукати до висловлювання своєї думки, закінчувати речення, розпочате вихователем; розвивати мовну активність; виховувати доброзичливість.

Словник: поповнити словниковий запас дітей словами, що позначають назви частин тіла зайчика.

Грамматика: узгоджувати іменники в роді, числі, відмінку.

Звукова культура: вчити промовляти злиття двох голосних - ау - на одному видиху, плавно переходячи від одного до другого звука; розвивати мовленнєве дихання.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гра «Дерева» (підняти вгору обидві руки, долоньками до себе, широко розвести пальці, рухати зап'ястями та пальцями).

Проблемна ситуація: Вихователь звертає увагу на хатинку серед лісу і запитує, хто може жити в цій хатинці.

Коментоване малювання (вихователь малює частини тіла зайчика, а діти називають: голова, вуха тощо; роблять висновок, що в хатинці живе зайчик).

Розглядання іграшкового зайчика, з називанням частини тіла (маленька голова, довгі вуха, куций хвіст, короткі лапки, тіло вкрите шерстю).

Дидактична вправа «Допоможемо зайчику» (вихователь від імені зайчика неправильно називає частини тіла, діти виправляють).

Січень

Тема: Розповідь про Новорічну ялинку. Читання вірша Н. Забіли «Наша ялинка».

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей слухати і розуміти мову дорослого, зміст вірша; розповідати про побачене, висловлювати свої емоції; складати описову розповідь з 2-3-х речень за зразком вихователя; розвивати виразність мовлення; виховувати естетичні почуття.

Словник: поповнити словниковий запас прикметниками, що позначають розмір (велика, маленька) та колір (червоний, синій, зелений).

Грамматика: вчити узгоджувати іменники з прислівниками (кулька вгорі, кулька внизу).

Звукова культура мови: вчити правильно вимовляти звуки і слова у вірші.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гімнастика «Ялинка».

Вихователь звертає увагу дітей на прикрашену ялинку, що стоїть на столі.

Читає вірш Н. Забіли «Наша ялинка».

Дидактична гра «Іграшки на ялинці» (діти по-одному підходять до ялинки, розглядають на ній іграшки і називають їх: це кулька, вона червоного кольору, велика).

Дидактична гра «Зайди іграшку» (вихователь пропонує дитині знайти і назвати, де висить на ялинці іграшка, яку вона назве).

Складання описової розповіді про ялинку за зразком вихователя. Наприклад: «Це ялинка. Вона зелена. На ній висять іграшки. Вгорі сині кульки. Внизу червоні кульки».

Хвилинка милування ялинкою.

Тема: Розглядання дидактичної картини «Взимку на прогулянці».

Дидактична вправа «Вітерець».

Мета: комунікативна активність: вчити дітей розглядати картину, відповідати короткими реченнями на запитання вихователя за змістом картини, доповнювати словами розповідь дорослого; розвивати зосередженість; виховувати бажання, дружні відносини.

Словник: поповнити словниковий запас дітей словами, що позначають дію: копають, везе, їде, сидить.

Грамматика: вправляти дітей у вживанні іменників з прийменниками у, на, під - у місцевому відмінку однини і множини.

Звукова культура мови: вчити дітей спокійно, повільно видихати повітря через рот.

Вступна бесіда: «На дворі зима. На вулиці сніг. Можна кататись на санчатах, ліпити сніговика, розчищати доріжки, робити гірку. Хочете, я покажу вам дітей, які вже вийшли гуляти?»

Розглядання картини. Бесіда за її змістом. - Кого везе хлопчик? Дівчинка весела? Чому? На чому хлопчик везе дівчинку? Що роблять дівчатка? Для кого дівчатка роблять гірку?

Хвилинка милування картиною. Розповідь вихователя за її змістом. «Зима. Їде пухнастий сніг. Діти гуляють. Хлопчик везе на санчатах дівчинку. Дівчинка весела. Дівчатка взяли напрогулянку ведмедика та лопатки. Вони будуть робити гірку.

- Зараз, ведмедика, ми зробимо гірку і покатаємо тебе. А ти посидь у санчатах».

Дидактична вправа «Хто що робить?» (Що робить хлопчик? Що роблять дівчатка? Що робить ведмедик?).

Дидактична вправа «Що у кого?» (У кого санчата? У кого лопатки? У кого ведмедик?).

Артикуляційна вправа «Вітерець» (Діти дмухають на паперові сніжинки, щоб вони піднімалися вгору та опускалися вниз).

Дидактична вправа «Де сніжинка» (під столом; на підлозі тощо).

Вихователь запрошує дітей на прогулянку погратися зі сніжинками.

Тема: Читання вірша М. Калюжної «Синичка». Дидактична вправа «Де була синичка?»

Мета: комунікативна активність: вчити дітей уважно слухати вірш та повторювати окремі фрази за змістом твору; викликати бажання повторювати знайомий вірш, емоційно відгукуватися на відомий текст; розвивати пам'ять, інтонаційну виразність мовлення; виховувати турботливість.

Словник: збагатити словник словами-ознаками жовтогруда, невеличка.

Грамматика: вправляти дітей у вживанні іменників з прийменниками (у село, за хлібом, до лісу).

Звукова культура: вправлятися у звуконаслідуванні синички: «цинць-цинць».

Хід гри-заняття

1 Сюрпризний момент: на підвіконні сидить іграшка синички. Разом з вихователем діти розглядають її, разом з вихователем вітаються з нею рядками вірша В. Паронової «Синичка».

Читання вірша М. Калюжної «Синичка».

Бесіда за змістом твору: Куди летіла синичка? За чим вона літала у село? Чим пригощали діти синичку?

Дидактична вправа «Де була синичка?» (Куди прилетіла синичка? (У село). За чим прилетіла синичка? (За хлібом). Куди повернеться синичка? (До лісу).

Вправа на звуконаслідування.

Діти пригощають синичку пшоном та хлібом.

Тема: Розглядання предметних картинок із зображенням зимуючих птахів.

Читання вірша Р. Курмашева «В гостях у горобця».

Словник: поповнити словник дітей словами-назвами птахів: синиця, ворона, горобець, снігур; спонукати до вживання узагальнювального слова « птахи », а також слів, що позначають назви частин тіла птаха: голова, очі, дзьоб, тулуб, спинка, крила, хвіст, лапи; активізувати словник прикметниками: велика, маленька; закріпити знання про назви кольорів: жовтий, червоний, чорний.

Хід заняття.

Сюрпризний момент: поява Горобчика з бантиком.

Читання вірша Р. Курмашева «В гостях у горобця» (з показом ілюстрацій):

Бесіда. - В кого сьогодні свято? (У горобця). Які птахи до нього прилетіли? (вихователь показує ілюстрації, діти називають або повторюють назви птахів за педагогом).

Дидактична вправа «Врятуємо птахів від кішки» (вихователь пропонує взяти по одній ілюстрації, назвати пташку, що зображена на ній, та «сховати її від кішки» (перевернути ілюстрацію).

Дидактична вправа «Гості» (діти відбирають зображення птахів, що приходили в гості до горобця: синиця, снігур, ворона).

Розігрування ситуації «Пошкодуємо горобчика». (Вихователь гладить горобчика по голівці, дзьобику, крильцях тощо, а діти називають частини тіла пташки).

Дидактична вправа «Що робив горобчик?» (Хвостиком махав, лапками стрибав, дзьобиком дзьобав, тарілку зачепив і все розсипав).

Дидактична гра «Зберемо насіння і горох» (діти збирають у мисочки і сортують).

Після закінчення гри вихователь пропонує вийти на вулицю і насипати в годівнички насіння.

Лютий

Тема: Дидактична гра «Одягнемо ляльку Катю на прогулянку».

Мета: комунікативна активність: залучати дітей до спільної розмови з дорослим; вчити відповідати на запитання вихователя; спонукати

використовувати в мовленні назви предметів одягу, а також дії з ними; розвивати слухову увагу; виховувати зосередженість.

Словник: закріпити назви різних видів одягу.

Грамматика: вправляти дітей у вживанні іменників з прийменником *на* у місцевому відмінку однини та множини.

Хід гри-заняття.

Сюрпризний момент: приход ляльки Каті, яка хоче з дітьми йти на прогулянку.

Для цього потрібно її одягнути.

Пальчикова гра.

Дидактична вправа «Назви одяг» (вихователь дістає з коробки ляльковий одяг, діти його називають: кофта, штани шапка тощо).

Дидактична гра «Зимовий одяг» (діти відбирають і називають предмети верхнього та нижнього одягу).

Дидактична гра «Одягнемо ляльку на прогулянку» (називають послідовність одягання ляльки).

Дидактична вправа «У що Катя одягнена?» (на голові, на руках, на ногах).

Тема: Дидактична гра « Покупасмо ляльку Катю». Заучування колискової «Котику сіренький».

Мета: комунікативна активність: залучати дітей до спільної розмови з дорослим, вчити розуміти і виконувати словесні доручення вихователя; спонукати до активного проговорювання віршованого тексту; розвивати пам'ять; виховувати охайність.

Словник: поповнити словниковий запас дітей словами-назвами предметів гігієни: мило, губка, ванна, рушник.

Звукова культура: вправлятися у чіткій вимові звука (а), розвивати мовленнєве дихання.

Хід гри-заняття.

Створення проблемної ситуації: лялька Катя хоче купатись. Що треба для цього зробити? (принести ванночку, налити теплої води. Вихователь виконує дії, діти коментують).

Дидактична гра «Що мені потрібно» (вихователь звертає увагу дітей на предмети гігієни, що стоять на столі, діти називають їх).

Дидактична вправа «Доручення» (виконання індивідуальних словесних вказівок вихователя дітьми: продати мило, губку, принести рушник тощо).

Дидактична гра «Покупаємо ляльку».

Дидактична гра «Катя хоче спати» (кладуть ляльку в колиску, приспівують: а-а-а-а (повторюють 2 рази).

Тема: Дидактична гра «Розкажемо ляльці Каті казку» (розповідання української народної казки «Рукавичка» з показом театру на фланелеграфі).

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей уважно слухати та розуміти художній твір, відповідати на запитання вихователя за змістом казки; розвивати інтонаційну виразність мовлення; виховувати посидючість.

Словник: збагатити словник дітей художніми зворотами з казки.

Грамматика: вправлятися у вимові слів із суфіксами -ик, -чик (вовчик-братик, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка); **звукова культура:** закріпити уміння імітувати голоси героїв казки (тук-тук, пі-пі-пі, ква-ква-ква).

Хід гри-заняття.

Пальчикова гра «Погріємо наші ручки».

Сюрпризний момент: з'являється лялька Катя, з рукавицею дорослої людини і хочете дізнатися, хто її загубив.

Розповідання української народної казки «Рукавичка» з показом театру на фланелеграфі.

Повторне розповідання казки із залученням дітей до вживання образних висловів: мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка.

Бесіда за змістом казки. Хто загубив рукавичку? Хто жив у рукавичці? Хто налякав звірят?

Дидактична вправа «Хто-хто в рукавичці живе?» (Вихователь виставляє на фланелеграфі фігурки героїв казки і діти

Дидактична вправа «Впізнай за голосом?» (діти по черзі імітують голоси героїв казки, інші відгадують).

Тема: Дидактична гра «Лялька Катя в гостях у бабусі» (з використанням «живих» картинок). Читання української народної забавлянки «Хто як говорить».

Мета: звукова культура: вправляти дітей у звуконаслідуванні голосів домашніх тварин (му-му-му; ме-ме-ме; ку-ку-рі-ку; гав-гав-гав; і-і-і). Учити чітко вимовляти звук *і*; розвивати фонематичний слух та правильне мовне дихання; виховувати зосередженість.

Хід гри-заняття.

Пальчикова гімнастика:

Дидактична гра «На бабусиному подвір'ї» (На макеті вихователь виставляє фігурки домашніх тварин і птахів, діти звуконаслідують: Нас усіх зранку будить півник, він співає: Ку-ку-рі-ку! Слідом за ним прокидається корівка і каже: му-му-му! За коровою коза: ме-ме-ме ; за козою коник: і-і-і; усіх охороняє песик, який гавкає: гав-гав-гав.

Вправа на звуковимову «Конячка» (цокання язичком).

Дихальна вправа «Здмухни пір'їнку».

Читання української народної забавлянки «Хто як говорить» :

Березень

Тема: Дидактична гра «Сонячна скринька». Гра із сонячним зайчиком.

Мета: комунікативна активність: вчити дітей вести діалог; відповідати на запитання поширеними реченнями за зразком вихователя; формувати у дітей емоційне ставлення до явищ природи; виховувати уважність.

Словник: поповнити словник дітей словами-назвати предметів гігієни, прикметниками: твердий, м'який.

Грамматика: вправляти в узгодженні іменників з прикметниками.

Звукова культура: закріпити вимову звука *с*. Ускладнення: спонукати до самостійного ведення діалогу. **Матеріал:** скринька з іграшками.

Хід гри-заняття

Вихователь звертає увагу дітей на сонечко, що світить у кімнату. Пропонує дітям покликати сонечко. Лагідно та наспівно читає текст: «Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко. Тут дітки граються тебе дожидаються.»

Повторення тексту з дітьми із супровідними ігровими рухами.

Гра із сонячним зайчиком (вихователь виймає заздалегідь підготовлене дзеркальце, ловить ним сонячний промінь, спрямовує на стіну, потім пропонує дітям побігати і зловити сонячного промінчика).

Дидактична вправа «Діалог зі скринькою» (діти звертаються до скриньки: «Скринько, скринько, розкажи, що принесла, покажи ». Скринька голосом вихователя відповідає: - Що принесла не скажу, а лише вам покажу»).

Дидактична гра «Що в скринці лежить» (вихователь по черзі дістає зі скриньки предмети догляду за тілом і діти називають їх: гребінець, стрічка, мило, зубна щітка, рушничок, губка, крем, шампунь, дзеркальце, намисто тощо).

Дидактична вправа «Для чого це потрібно» (діти називають призначення кожного предмета).

Дидактична вправа «Тверде-м'яке» (на дотик визначають твердий чи м'який предмет і називають: Мило тверде; губка м'яка тощо).

Вихователь останнім дістає дзеркальце, проводиться повторна гра з сонячним промінчиком.

Тема: Розглядання ілюстрацій із зображенням сонечка. Промовляння заклички «Вийди, вийди, сонечко!»

Мета: комунікативна активність: вчити дітей промовляти зміст потішки емоційно виразно; давати відповіді на запитання вихователя; залучати до активного повторення заклички за вихователем; розвивати інтонаційну виразність мовлення; виховувати любов до природи.

Словник: активізувати словник дієсловами гріє, світить, сміється.

Грамматика: вправлятися в узгодженні іменників, дієслів з прислівниками (вдень, вночі).

Звукова культура: вчити чітко і виразно вимовляти слова; розвивати мовленнєве дихання.

Хід гри-заняття.

Через вікно діти спостерігають за сонцем на небі. Що робить сонечко? (гріє, світить, сміється). Вихователь пропонує дітям покликати сонечко.

Читання заклички «Вийди, вийди, сонечко!» (вихователь виставляє на фланелеграфі зображення сонечка).

Бесіда за змістом: Кого ми кликали? Як ми кликали сонечко? На чиє полечко? На чиє зіллячко? На чиє подвір'ячко?

Повторне читання заклички із залученням дітей до активного повторення за вихователем з супроводжуючими рухами.

Розглядання ілюстрацій із зображенням сонця.

Дидактична вправа «Що сонечко робить» (встає, сідає, світить, гріє).

Психогімнастика «Дбайливе сонечко»: Вранці сонечко сходить (руки догори).

Вдень гуляє по небі (махають руками над головою). Зігріває всіх, гладить лагідно (гладять себе по голові). А ввечері сонечко заходить (діти опускають руки вниз). І лягає спати (діти присідають і кладуть голівки на коліна).

Тема: Дидактична гра «Хто у кого?» з використанням парних картинок.

Мета: граматики: вправляти дітей у засвоєнні назв тварин та їхніх дитинчат; узгоджувати іменники у родовому відмінку і вводити їх у прості речення; закріпити пестливі форми слів: теля-телятко; розвивати увагу, пам'ять, мислення; виховувати любов до домашніх тварин.

Хід гри-заняття.

Гра-імітація «Іде коза рогата».

Сюрпризний момент: Ось коза прийшла і з собою привела... (Вихователь виставляє предметні картинки із зображенням домашніх тварин (кішка, собака, корова, діти називають їх).

Дидактична вправа «Хто у кого?» (діти добирають парами картинки і розповідають: «У кішки - кошеля, у собаки - цуцеля, у кози - козеля тощо).

Дидактична гра «Де моя мама?» (вихователь називає когось із дитинчат, а діти його маму: «У кошеняти мама... (кішка), у цуценяти мама ... (собака) тощо).

Квітень

Тема: Розглядання предметних картинок із серії «Транспорт».

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей уважно розглядати зображене на картинці, складати ціле з частин, розрізняти та називати окремі деталі автомобіля; розуміти запитання вихователя та давати на них відповіді короткими реченнями; розвивати зорову пам'ять; виховувати уважність.

Словник: поповнювати словник словами-назвами частин автомобіля (кабіна, кузов, колеса) прислівниками (близько -далеко, попереду - позаду).

Грамматика: продовжувати вчити узгоджувати іменники з прикметниками в роді, числі, відмінку.

Звукова культура: вправляти у чіткій вимові звука [б], вимовляти деякі звуконаслідування голосно і тихо.

Хід гри-заняття.

Сюрпризний момент: До дітей у гості приїжджають іграшкові зайчик та ведмедик на двох автомобілях. Вихователь звертає увагу дітей на ці автомобілі, пропонує розглянути їх будову, показати і назвати частини автомобіля: кабіна, кузов, колеса.

Проблемна ситуація: Ведмедик і Зайчик по дорозі розгубили картинки із зображенням машин.

Дидактична гра «Парні картинки» (за зразком діти складають зображення автомобіля з частин).

Дидактична вправа «Далеко чи близько?» (діти за словесною вказівкою вихователя везуть ведмедики на машині далеко, а зайчик близько і навпаки).

Дидактична вправа «Попереду - позаду» (за словесною вказівкою вихователя садять на машині ведмедика попереду, зайчика позаду і навпаки, потім інші іграшки садять на машину і катають їх по групі).

Тема: Розглядання дидактичної картини «Їдемо в автобусі».

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей розглядати сюжетну картину, слухати розповідь вихователя за її змістом та залучати до складання колективної розповіді; розвивати виразність мовлення; виховувати зосередженість.

Словник: поповнити словник дітей назвами частин автобуса: кабіна, салон, колеса і дієсловами: їдуть, сидять, виглядають, біжать).

Грамматика: вправлятися в узгодженні іменників з дієсловами у роді і числі.

Звукова культура: вправляти у звуковимові голосних.

Ускладнення: залучати до складання розповіді за змістом картини із чотирьох-п'яти речень.

Матеріал: картина Е. Батуриної «Їдемо в автобусі».

Хід гри-заняття

Сюрпризний момент: діти отримали коробку з іграшковим автобусом.

Розглядають і називають його частини: кабіна, салон, колеса.

Проблемне питання: Чи можна на ньому поїхати дітям? Вихователь пропонує розглянути картину, де дітям зробили гарний автобус і він був як справжній.

Показ і розглядання картини.

Бесіда за змістом: Де сидять діти? Що робить хлопчик? Що роблять дівчатка? Що робить другий хлопчик?

Дидактична вправа «Продовж речення» (Хлопчик... дівчатка...

Складання розповіді вихователя за картиною: Дорослі зробили для дітей автобус. За кермом у кабіні сидить хлопчик Володя, він шофер, а дівчатка-пасажири, вони сидять у салоні автобуса. У подорож вони взяли із собою іграшкового зайчика і котика. Нехай також покатаються. Зараз автобус поїде. Хлопчик Сашко запізнюється і поспішає з усіх сил. «Швидше, швидше - кричать дівчатка. - Ми вже їдемо!»

Складання розповіді дітьми за допомогою запитань вихователя.

Діти разом з вихователем роблять автобус і починають гратися.

Тема: Розглядання іграшкових автобуса і вантажівки.

Мета: зв'язне мовлення: вчити дітей відповідати на запитання вихователя: «Що це?», «Для чого?», «Який?», «Яка?» реченнями з трьох-п'яти слів; стежити за порядком слів у реченні під час відповідей дітей.

Грамматика: вчити будувати складні конструкції зі сполучником щоб (машинка, щоб гратися; автобус, щоб перевозити людей).

Збагачення словникового запасу: правильно промовляти слова автомобіль, автобус, вантажівка, ввести узагальнювальне слово «транспорт».

Розвиток слухових відчуттів та вміння правильно вимовляти звуки: вчити правильно передавати інтонацію запитання, чути наголоси у словах (автомобіль, водій, кузов, колеса); чітко вимовляти кожний склад у 2-3-складових словах (ма-ши-на; во-дій).

Тема: Транспорт нашого міста.

Мета: комунікативна активність: вчити дітей відповідати на запитання вихователя: «Що це?», «Для чого?», «Який?», «Яка?» реченнями з трьох-п'яти слів; стежити за порядком слів у реченні під час відповідей дітей.

Грамматика: вчити будувати складні конструкції зі сполучником щоб (машинка, щоб гратися; автобус, щоб перевозити людей).

Збагачення словникового запасу: правильно промовляти слова автомобіль, автобус, вантажівка, ввести узагальнювальне слово «транспорт».

Хід заняття.

Сюрпризний момент: вихователь ставить на стіл іграшковий автобус, легковий і вантажний автомобіль, показує їх дітям. Називаючи «автобус, легковий автомобіль, вантажний автомобіль, рухає їх по столу. Промовляє «бі-бі- бі!». Пропонує дітям взяти іграшкові автомобілі, назвати їх, повозити по спеціально підготовленому макету вулиці міста, повторюючи: «бі-бі- бі!».

Розглядання транспорту на імпровізованій вулиці.

Ігрова сценка: «Викличу автомобіль» (вихователь повідомляє дітям про необхідність перевезти діток для відпочинку в ліс. На чому поїдуть дітки? - саджають дрібних ляльок в автобус. На чому перевезуть вантаж наших

мандрівників? Складають дрібні речі у вантажівку. Хто поїде на легковому автомобілі?).

Дидактична гра «Для чого людям транспорт?»

Дидактична вправа «Продовжи речення» (вихователь починає речення - «Мені потрібний легковий автомобіль для того...», щоб...).

Самостійні ігри дітей з іграшками.

Травень

Тема: Розглядання ілюстрацій із серії «Комахи».

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей відповідати на запитання вихователя реченнями із двох-трьох слів, а також повторювати речення із чотирьох слів за зразком педагога; розвивати слухову увагу; виховувати спостережливість.

Словник: поповнити словниковий запас дітей словами-назвами комах: жук-сонечко, муха, комар, бджола.

Звукова культура: вправлятися у вимові звуків [ж, з], звуконаслідуючи комах.

Ускладнення: спонукати до вживання речень із трьох-чотирьох слів.

Матеріал: ілюстрацій із серії «Комахи», іграшкова бджілка.

Хід гри-заняття Вихователь загадує загадку:

Подивіться, діточки, -Хто це сів на квіточку? Посиділа, погуділа І на другу полетіла (Бджола).

Сюрпризний момент: з'являється іграшкова бджілка. Діти розглядають і називають частини тіла бджоли: тулуб, голова, лапки, крильця, хоботок.

Вихователь читає вірш «Бджілка» В. Паронової: Діти, мушка ця мала Називається бджола Бджілка сік солодкий п'є, Потім мед усім дає.

Розглядання ілюстрацій із серії «Комахи» (бджілка хоче познайомити малюків зі своїми друзями комахами і принесла їхні «фотографії».

Дидактична вправа «Хто знає, той називає» (вихователь показує одну за одною ілюстрації із зображенням комах. Діти, що впізнали комаху, називають її. Вводиться узагальнювальне слово «комахи»).

Пальчикові вправи «Жук, метелик, бджола».

Дидактична гра «Впізнай за голосом» (за голосами діти впізнають комаху, знаходять її на ілюстрації і звуконаслідують).

Тема: Дидактична гра «Розкажемо жучку-сонечку про себе». Повторне читання вірша Г. Бойка «Хлюп, хлюп, водиченько».

Мета: комунікативна активність: продовжувати вчити дітей давати відповіді на запитання вихователя, уважно слухати його мовлення; викликати бажання емоційно повторювати знайому потішну; розвивати спостережливість; виховувати бажання бути охайним.

Словник: поповнити словниковий запас дітей словами-на-звами частин тіла людини (голова, тулуб, руки, ноги тощо).

Грамматика: познайомити дітей зі зверненням: «Жучок, поглянь, - це я!».

Ускладнення: учити будувати речення із 2-3 слів.

Матеріал: лялька Катя, дзеркальця, іграшка жучка-сонечка. Хід гри-заняття

Сюрпризний момент: у гості до дітей завітали лялька Катя та іграшка жучок-сонечко. Він на квіточках живе до сонця посміхається, росою вмивається. Ми теж любимо вмиватися.

Імітаційна гра «Ми вмиваємося» (За словесною вказівкою вихователя діти показують рухи: миємо личко; руки, животик тощо).

Пригадування вірша «Хлюп, хлюп, водиченько».

Дидактична гра «Розкажемо і покажемо» (Діти з вихователем стають перед великим дзеркалом, за вказівкою вихователя показують частини тіла і називають їх).

Дидактична вправа «Що уміють наші...» (ніжки, ручки тощо, вихователь показує частини тіла на ляльці Каті, а діти виконують рухи і називають їх: Наші ніжки ідуть (стрибають, біжать тощо).

Під час руху повторюють за вихователем чистомовки.

Жучок сонечко і лялька Катя запрошують дітей на прогулянку.

Тема: Казка для Жука від Колобка. Розповідання української народної казки «Колобок».

Мета: комунікативна активність: допомогти дітям зрозуміти зміст казки: вчити відповідати реченнями на запитання вихователя за змістом казки; спонукати промовляти слова з пісеньки Колобка; викликати бажання слухати казку ще раз; виховувати любов до народної творчості.

Грамматика: вправлятися у правильному вживанні іменників у родовому відмінку однини (баби, діда, зайчика, вовчика...).

Звукова культура: вчити чітко вимовляти голосні звуки [а], [о], [и], регулювати силу голосу.

Ускладнення: залучати дітей до розповідання казки з використанням суміжного мовлення.

Матеріал: театр іграшок до казки «Колобок», іграшка жучка-сонечка.

Хід заняття.

Сюрпризний момент: у гості до дітей знову завітав Жучок-сонечко з торбинкою, з якої чути спів: «Я по засіку метений...» (Діти впізнають пісеньку Колобка, вихователь дістає з торбинки іграшки героїв казки, діти називають їх).

Розповідання казки вихователем з показом театру іграшок.

Бесіда за змістом Казки: Що попросив дід бабу? Від кого втік Колобок? Кого зустрів Колобок? Хто з'їв Колобка?

Повторне розповідання казки з використанням суміжного мовлення (Жили собі... От дід каже бабі... тощо).

Дидактична гра «Кого не стало?» (діти закривають очі, вихователь забирає іграшки, а діти називають кого не стало: діда, баби, зайчика тощо).

Дидактична вправа «Голосно-тихо» (проспівування пісеньки Колобка: «Я по засіку метений»).

Жучок-сонечко дякує дітям за казку, яку він розповість для своїх друзів-комах.

Тема: Дидактична гра «Бджілка та її друзі».

Мета: *словник: поповнити словниковий запас дітей іменниками (жук, метелик, жук-сонечко (бедрик), муха); дієсловами (літає, повзає, сидить) та прикметниками, що позначають розмір (велика-маленька, більший-менший) і*

колір (жовтий, червоний, чорний); розвивати пам'ять, зв'язне мовлення; виховувати турботливе ставлення до комах.

Ускладнення: вправлятися у побудові речень із трьох слів, узгоджуючи іменники, прикметники, дієслова (чорний жук повзає тощо).

Хід гри-заняття

Психогімнастика.

«Я всміхаюсь сонечку - здрастуй, золоте, Я всміхаюсь квіточці, хай вона росте...». Вихователь звертає увагу дітей на комах, які сидять біля квітів.

Дидактична вправа «Назви комаху» (вихователь показує комаху, а дитина називає її).

Дидактична вправа «Назви яка?» (жук великий, муха маленька тощо).

Розігрування ситуації «Суперечка друзів» (вихователь називає неправильно, хто що робить з комах, діти виправляють: бджілка п'є росу, метелик літає, жук повзає тощо).

Гра «Посадимо жучка на квіточку» (вихователь показує дітям квіти жовтого, червоного, чорного кольорів. Діти називають кольори і розсаджують комах на квіти відповідно до кольору. Наприклад: жучка-сонечка - на червону, бджілку - на жовту тощо).

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.

Мета контрольного етапу експерименту полягала у вивченні динаміки розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку після впровадження серії міні-занять. Одержані результати дають можливість визначити ефективність розробленої методики, сформулювати рекомендації, що стосуються розвитку словника дітей засобом дидактичної гри. Контрольний експеримент проводився за програмою констатувального експерименту. Оцінка рівня розвитку словника у молодших дошкільників проводилася за наступними напрямками:

1. Дослідження розуміння мови.

2. Дослідження словника.

3. Дослідження навичок словотворення.

На основі виділених напрямів визначені критерії, їх показники і виділені рівні розвитку словника у дітей четвертого року життя. З метою отримання уявлення про динаміку розвитку словника дітей експериментальної і контрольної груп, ми звернулися до аналізу змін в змісті наступних критеріїв розвитку мовлення: розуміння мови, якісний і кількісний склад словника, словотворення.

У дітей експериментальної групи в порівнянні з результатами констатувального експерименту спостерігається стійка тенденція до підвищення рівня розвитку словника, яка виявляється в переході з низького рівня на середній і з середнього на високий. Результати паралельної контрольної групи набагато нижчі.

Виявилася відмінність в динаміці розуміння мовлення у дошкільників експериментальної і контрольної груп. В ході якісного аналізу одержаних даних було встановлено, що найзначніші зміни відбулися у дітей експериментальної групи.

Так, якщо до початку експериментальної роботи дітям було важко зрозуміти зміст фрази, послідовно викладати події, то на контрольному етапі у більшості дітей спостерігалися значні зрушення у розуміння мови дорослого. Порівняльний аналіз даних констатувального і контрольного обстежень дітей дозволив виявити значні зміни в розвитку обсягу словника у дітей експериментальної групи.

Унаочнення результатів математичної обробки даних про рівні розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в ЕГ до і після експерименту та КГ пропонуємо у вигляді стовпчастих діаграм (див. Рис. 2.1 та 2.2).

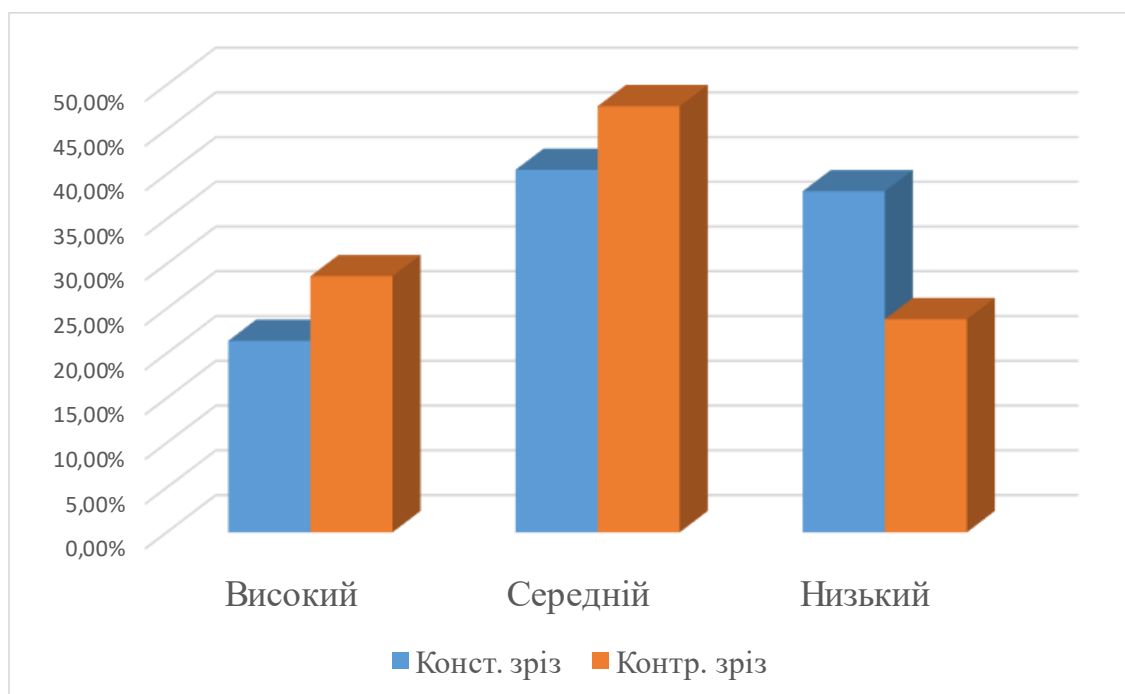

Рис. 2.1 Динаміка рівнів розвитку словника у дітей молодшого дошкільного віку у ЕГ (%).

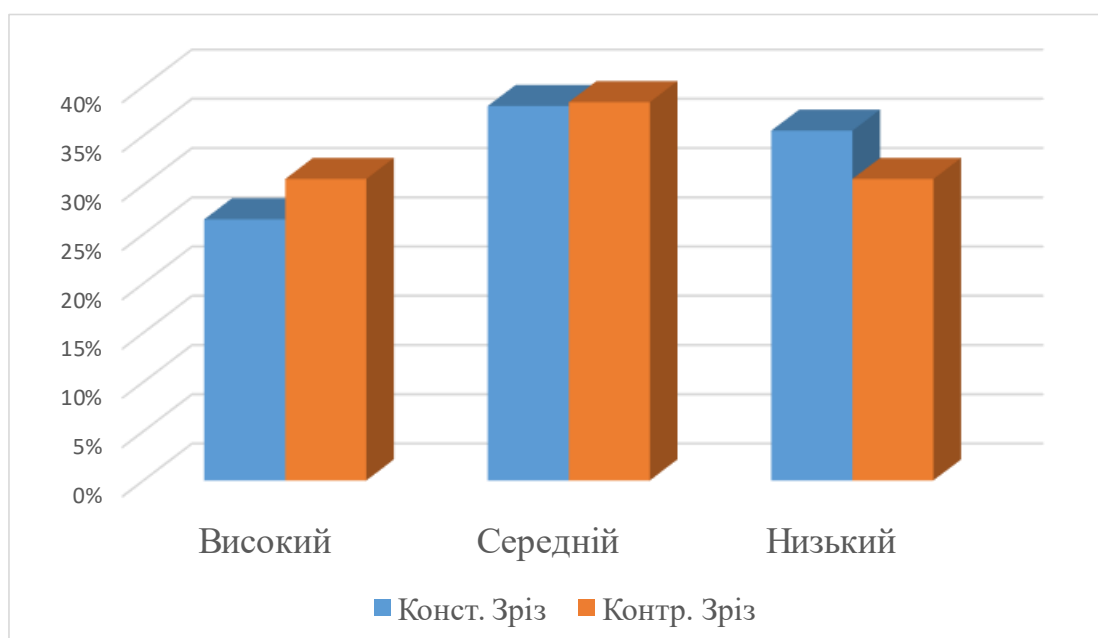

Рис. 2.2 Динаміка рівнів розвитку словника у дітей молодшого дошкільного віку у КГ (%).

Таким чином, як показують результати контрольного експерименту, застосування системи міні-занять з використанням дидактичних ігор сприяє підвищенню рівня розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2.

Ґрунтуючись на характеристиці якостей мовлення було виділено критерії і показники розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку. Аналіз освітнього процесу у ЗДО засвідчив, що допомога з боку дорослих в словниковій роботі недостатня, оскільки і педагоги, і батьки не приділяють належної уваги використанню дидактичних ігор в розвитку дитячого мовлення,

Для забезпечення ефективності в роботі з розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку нами розроблена серія міні-занять розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку з використанням дидактичних ігор і дидактичних вправ.

На основі виділених напрямів визначені критерії, їх показники і виділені рівні розвитку словника у дітей четвертого року життя. З метою отримання уявлення про динаміку розвитку словника дітей експериментальної і контрольної груп, ми звернулися до аналізу змін в змісті наступних критеріїв розвитку мовлення: розуміння мови, якісний і кількісний склад словника, словотворення.

У дітей експериментальної групи в порівнянні з результатами констатувального експерименту спостерігається стійка тенденція до підвищення рівня розвитку словника, яка виявляється в переході з низького рівня на середній і з середнього на високий. Результати паралельної контрольної групи набагато нижчі.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел доводить, що проблема мовленнєвого розвитку дітей, яка цікавила впродовж тривалого періоду багатьох психологів, філософів, педагогів, є актуальною і сьогодні. Адже розкриття закономірностей та особливостей розвитку словника дітей дошкільного віку дозволяє ефективно його здійснювати.

Серед методів, які є найбільш ефективними у формуванні словника дітей дошкільного віку, особливе місце займають дидактичні ігри. Головна їх особливість у тому, що завдання дітям ставляться в ігровій формі. В дидактичній грі діти оволодівають специфічними способами ігрової діяльності – ігровими діями, ігровими відношеннями, ігровими ролями, які дозволяють самостійно реалізувати свої уявлення про навколишній предметний світ, діяльність та відношення людей.

Процес розвитку мовлення дітей та навчання їх рідної мови на різних етапах дошкільного дитинства є предметом дослідження сучасної дошкільної лінгводидактики. Серед основних завдань розвитку мовлення дітей дошкільного віку виокремлюється розвиток і збагачення словника. Розвиток і збагачення словникового запасу є необхідною умовою для розвитку комунікативних умінь дітей, ознакою високого розвитку мовлення дитини.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти щодо мовленнєвого розвитку дітей презентовано освітньою лінією «Мовлення дитини». Однією із ключових компетентностей даної освітньої лінії є лексична компетенція, яка передбачає вміння дитини оперувати узагальненими словами різного порядку, стійкими загальноживаними словосполученнями; мовлення дітей набуває образності; за кількісною та якісною характеристикою словник дитини сягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння

Ґрунтуючись на характеристиці якостей мовлення було виділено критерії і показники розвитку словника дітей молодшого дошкільного віку. Аналіз освітнього процесу у ЗДО засвідчив, що допомога з боку дорослих в

словниковій роботі недостатня, оскільки і педагоги, і батьки не приділяють належної уваги використанню дидактичних ігор в розвитку дитячого мовлення,

Для забезпечення ефективності в роботі з розвитку словника дітей ого молодшого дошкільного віку нами розроблена серія міні-занять розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку з використанням дидактичних ігор і дидактичних вправ.

На основі виділених напрямів визначені критерії, їх показники і виділені рівні розвитку словника у дітей четвертого року життя. З метою отримання уявлення про динаміку розвитку словника дітей експериментальної і контрольної груп, ми звернулися до аналізу змін в змісті наступних критеріїв розвитку мовлення: розуміння мови, якісний і кількісний склад словника, словотворення.

У дітей експериментальної групи в порівнянні з результатами констатувального експерименту спостерігається стійка тенденція до підвищення рівня розвитку словника, яка виявляється в переході з низького рівня на середній і з середнього на високий. Результати паралельної контрольної групи набагато нижчі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева М. М. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: учеб. пособие для студ. высших и сред. пед. учеб. заведений / М. М. Алексеева, В. И. Яшина. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 400 с.
2. Артемова Л.В. Вчися граючись. К. «Томіріс». 1995. 112 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). К. 2012.
4. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І.Білан; за заг. ред. О.В.Низковської, Тернопіль «Мандрівець», 2017. 256 с.
5. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. К. Видавничий дім «Слово». 2004. 376 с.
6. Богуш А.М. Розвиток мови дошкільників в сім'ї. К. Видавництво «Радянська школа». 1975. 120 с.
7. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підруч. / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Друге вид. доповн. К.: ВД «Слово», 2011. 704 с.
8. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підруч. для студ. ВНЗ / А. Богуш. – 2-е вид. доп. і перероб. – К.: Слово, 2008. 440 с.
9. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посібник. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. К.: Вища школа, 2002. 420 с.
10. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студ. вищ.навч. закладів фак-тів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К.: Вид. дім «Слово», 2006. 304 с.
11. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навчальний посібник / А. М. Богуш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2003 р. 436 с.

- 12.Бородич А. М. Методика розвитку речі дітей / А. М. Бородич. М.: Просвещение, 1981. 225 с.
- 13.Бурковська О. Цілісний підхід до розвитку і виховання наймолодших. *Дошкільне виховання*. 2010. № 6.
- 14.Булаховський Л. А. Вибрані твори: в 5 т. / Л. А. Булаховський. – К.: Наукова думка, 1975. Т.1. 450 с.
- 15.Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі / Н. Гавриш *Дошкільне виховання*. 2006. № 3. С. 15-17.
- 16.Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н. В. Гавриш. К., 2002. 32 с.
- 17.Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення / Н.В.Гавриш. Донецьк, Либідь, 2006. 131 с.
- 18.Гербова В. В. О словаре ребенка 3-его года жизни / В. В. Гербова *Дошкольное воспитание*. 1967. № 6. С. 27-31.
- 19.Гураш Л. Ранній вік: умови розвитку. *Дитячий садок*. 2007. №19.
- 20.Гурковська Т. Адаптація малюків: чи бути батькам у групі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 8.
- 21.Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2016. 160 с.
- 22.Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г.В.Беленька, О.Л.Богініч, Н.І.Богданець-Білоskalенко та ін. ; наук. кер. В.О.Огнев'юк. – Київ, 2016. 304 с.
- 23.Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : Навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. / Упоряд. А.М. Богуш. К.: Видавничий дім «Слово», 2005. 720 с.
- 24.Жинкин Н. И. Механизмы речи. М.: Директ- Медиа, 2008. 104 с.
- 25.Карпинская Н. С. Художественное слово в воспитании О., 2000. 167 с.
- 26.Кисельова О. І. Малі фольклорні жанри як засіб морально-етичного

- виховання дошкільників / О. І. Кисельова *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Вип. № 17. 2008. С. 135-141.
27. Кононенко В. І. Українська етнолінгводидактика. / В. І. Кононенко. Івано-Франківськ, 1995. 57 с.
28. Кононко О. Особистісне зростання в ранньому віці: суть та умови сприяння. *Дошкільне виховання*. 2006. № 10.
29. Кононко О. Л. Орієнтир сьогодення – компетентна особистість / О. Л. Кононко. 2005. № 7. С. 7-9.
30. Крутій К.Л. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект і здібності. Запоріжжя. ТОВ «ЛПКС, ЛТД». 1999. 60 с.
31. Кузь В. Г. Основи національного виховання / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук. Умань, 1993. 109 с.
32. Кулибчук Л. М. Теоретичні засади розвитку образного мовлення / Л. М. Кулибчук. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 24-30.
33. Левченко Т. М. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексикою : автореф. дис...канд. пед. наук / Т. М. Левченко. – К., 2001. 18 с.
34. Литературный энциклопедический словарь / Под ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. – М.: Советская энциклопедия, 1987. 752 с.
35. Логинова В. И. Формирование словаря. Развитие речи детей дошкольного возраста / Под ред. Ф. А. Сохина. М.: Просвещение, 1984. 223 с.
36. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г. С. Лозко. – К.: Зодіак- ЕКО, 1999. 368 с.
37. Луцан Н. І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за тестами українських народних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Н. І. Луцан. – Одеса, 1995. 24 с
38. Луцан Н.І. Формування готовності студентів до збагаченням словника

- народознавчою лексикою шестирічних учнів: / Луцан Надія Іванівна, Жаровська Анна Василівна. – Івано-Франківськ, «НАІР», 2015. 284с
39. Луценко І. О. Інтерференція і транспозиція у засвоєнні дітьми дошкільного віку лексики української мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Луценко Ірина Олексіївна. К., 1994. 24 с.
40. Лямина Г. М. Развитие речи: подготовительная к школе группа в детском саду / Сост. Г. М. Лямина. М.: Просвещение, 1972. 124 с.
41. Мацько Л. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. 462 с.
42. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / кол. авт. за ред. М. І. Пентилюк : М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум та ін.. К.: Ленвіт, 2004. 400 с.
43. Мишанич С.В. Усна народна творчість, культура і побут населення України. К., 1991. 340 с.
44. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови: навчальний посібник / уклад. Л. В. Іщенко Умань: ПП «Жовтий», 2013. 138 с.
45. Непомнящая И. Н. Методика использования лингводидактических идей Е. И. Тихеевой в обогащении бытового словаря детей старшего дошкольного возраста: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Непомнящая Ирина Николаевна. О., 1996. 21 л.
46. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К.: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
47. Олійник Л. Комбіновані заняття-оптимальна форма навчання малят. *Дошкільне виховання*. 2007. № 8.
48. Патрица К. Т. О понимании значения слов детьми старшего дошкольного возраста. К. Т. Патрица. *Вопросы психологии*. 1954. № 4. С. 56–60.
49. Педагогіка вищої школи: Словник-довідник / Упор. О.О.Фунтікова.

- Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ». 2007. 404 с.
50. Петрова В.А. Методика занять по розвитку речи с детьми второго и третьего года жизни. М.: Просвещение. 1965.
51. Піроженко Т. О. Психологія комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Т. О. Піроженко. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2004. 40 с.
52. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова. К.: Либідь, 2001. С. 38-72.
53. Поніманська Т.І. Дорослий у становленні дитячої особистості. *Дошкільне виховання*. 2009. № 12.
54. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., пер. и доп. М.: Педагогика-Пресс, 1996. 440 с.
55. Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя: методичний посібник / Кузьмук Л.І. та ін.; за ред. Т.І. Поніманської. К. Видавничий дім «Слово». 2013. 568 с.
56. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. М.: АПН СССР, 1946. 478 с.
57. Руденко Ю. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку емоційно-зabarвленою лексикою // Актуальні проблеми дошкільної освіти та підготовки фахівців на сучасному етапі // Матеріали наук.-практ. конф. // Зб. наук. пр. Бердянського держ. пед-го ін-ту ім. П. Д. Осипенко. (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2000. № 2. С. 18-23.
58. Руденко Ю.А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 «теорія і методика навчання (українська мова)» / Ю.А. Руденко. – Одеса, 2003. 24 с.
59. Савельєва Н. П. Про формування уявлень і збагачення словника дітей старшого дошкільного віку в процесі трудового виховання / Н. П. Савельєва. *Дошкільна педагогіка і психологія*. Вип. 2. 1968. С. 77- 79.
60. Соловйова О. И. Методика развития речи и обучения родному языку в детском саду / О. И. Соловйова. М., 1996. 175 с.

61. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Ф. Соссюр. М.: Из-во «Логос», 1998. 296 с.
62. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. К.: Радянська школа, 1985. 197 с.
63. Стельмахович М. Г. Народне дитинознавство / М. Г. Стельмахович К.: Т-во «Знання» УРСР, 1991. 47 с.
64. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. М.: Просвещение, 1975. 271 с.
65. Струнина Е. И. Методика развития речи детей дошкольного возраста: учебно-методическое пособие / Е. И. Струнина, О. С. Ушакова. М., 2008. 288 с.
66. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. К., 1970. 154 с.
67. Сучасна українська літературна мова: За ред. М.Я. Плющ. К: Вища школа, 1994. 413с.
68. Тихеева Е. И. Развитие речи детей / Е.И.Тихеева. М.: Просвещение, 1981. 174 с.
69. Ушинський К. Д. Дитячий світ / К. Д. Ушинський. – Вибрані твори. К., 1980. 320 с.
70. Фесюкова Л. Б. Воспитание сказкой: для работы с детьми дошкольного возраста: учебно-методическое пособие / Л. Б.Фесюкова. Харьков, 1997. 464 с.
71. Франко І. Я. Коли ще звірі говорили [Текст]: казки / І. Я. Франко; опрац. О. Волосевич. Львів: Аверс, 2000. 170 с.
72. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П.Аксьонова, А.М.Аніщук, Л.В.Артемова; наук. кері. О.Л. Кононко-Київ: ТОВ «МЦФЕР- Україна», 2019. 488 с.
73. Янківська О.П. Дидактичні ігри в дитячому садку. Навчально-методичний посібник. К, Радянська школа, 1985. 144 с.

